

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

مؤلف: دکتر علی اکبر کمالی اردکانی

مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی (س)
معاونت پژوهشی - گروه اجتماعی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ.....	مقدمه.....
۱.....	گفتار اول: مباحث نظری.....
۳.....	۱ - ۱ تاریخچه.....
۵.....	۱ - ۲ مشارکت سیاسی.....
۷.....	۱ - ۳ مشارکت انتخاباتی.....
۹.....	۱ - ۴ مشارکت سیاسی در اسلام.....
۱۲.....	۱ - ۵ مشارکت سیاسی از دیدگاه امام خمینی (س).....
۱۷.....	گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س).....
۱۹.....	۲ - ۱ کلیات.....
۲۰.....	۲ - ۱ - ۱ اعلام مراجعه به آراء عمومی.....
۲۱.....	۲ - ۱ - ۲ فراهم کردن شرایط.....
۲۲.....	۲ - ۱ - ۳ سابقه سوء انتخابات در ایران.....
۲۳.....	۲ - ۱ - ۴ آزادی مردم در انتخابات.....

- ۲ - ۲ نحوه و شرایط برگزاری ۲۴
- ۲ - ۲ - ۱ تکلیف و مشارکت همگانی ۲۴
- ۲ - ۲ - ۲ لزوم مشارکت زنان ۲۶
- ۲ - ۲ - ۳ رعایت آداب اسلامی ۲۷
- ۲ - ۲ - ۴ دقت در مراحل رأی دادن ۲۷
- ۲ - ۳ معیارهای انتخاب افراد ۲۸
- ۲ - ۳ - ۱ صالح بودن ۲۹
- ۲ - ۳ - ۲ عدم تمایل به شرق و غرب ۲۹
- ۲ - ۳ - ۳ تعهد به اسلام ۳۰
- ۲ - ۳ - ۴ اصلح بودن ۳۱
- ۲ - ۴ تبلیغات انتخاباتی ۳۲
- ۲ - ۴ - ۱ رعایت اخلاق و آداب اسلامی ۳۲
- ۲ - ۴ - ۲ عدم توهین به افراد ۳۴
- ۲ - ۴ - ۳ عدم دخالت شخصی ۳۵
- ۲ - ۴ - ۴ لزوم انجام کار برای خدا ۳۵
- ۲ - ۵ هشدارها و توصیه‌ها ۳۶
- ۲ - ۵ - ۱ جلوگیری از نزاع و تفرقه ۳۷
- ۲ - ۵ - ۲ عدم انحصار در انتخابات ۳۸
- ۲ - ۵ - ۳ توجه به توطئه‌های دشمنان ۳۹
- ۲ - ۵ - ۴ وصیت به حضور در صحنه ۴۱

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران ۴۳

- ۳ - ۱ رفراندوم جمهوری اسلامی ۴۵
- ۳ - ۱ - ۱ اهمیت رفراندوم ۴۶
- ۳ - ۱ - ۲ آزادی مردم در رأی دادن ۴۷
- ۳ - ۱ - ۳ فقط جمهوری اسلامی ۴۸
- ۳ - ۱ - ۴ رفراندوم بی‌نظیر ۵۰

- ۳- ۲ مجلس خبرگان قانون اساسی و فراندوم آن ۵۱
- ۳- ۲- ۱ اهمیت و لزوم مشارکت ۵۱
- ۳- ۲- ۲ توطئه علیه تدوین قانون اساسی ۵۳
- ۳- ۲- ۳ اسلامی بودن قانون اساسی ۵۴
- ۳- ۲- ۴ نظر خواهی از همه مردم ۵۵
- ۳- ۳ انتخاب ریاست جمهوری ۵۷
- ۳- ۳- ۱ اهمیت و لزوم اهتمام ۵۷
- ۳- ۳- ۲ شناخت صلاحیت و سوابق کاندیداها ۵۹
- ۳- ۳- ۳ توجه به اشتباه گذشته ۶۰
- ۳- ۳- ۴ توصیه به رئیس جمهور ۶۱
- ۳- ۴ انتخابات مجلس شورای اسلامی ۶۲
- ۳- ۴- ۱ اهمیت و نقش مجلس ۶۲
- ۳- ۴- ۲ لزوم انتخاب بهترین ها ۶۴
- ۳- ۴- ۳ دقت در وضع قوانین ۶۵
- ۳- ۴- ۴ تذکراتی به نمایندگان ۶۶
- ۳- ۵ انتخابات مجلس خبرگان رهبری ۶۸
- ۳- ۵- ۱ اهمیت این مجلس ۶۸
- ۳- ۵- ۲ تکلیف شرکت در انتخابات ۶۹
- ۳- ۵- ۳ مسئولیت خبرگان ۷۰
- ۳- ۵- ۴ نحوه انتخاب رهبر نظام ۷۱

۷۳ جمع بندی

۷۵ فهرست منابع

مقدمه

انتخابات را مجموعه عملیاتی دانسته‌اند که جهت‌گزینش فرمانروایان یا تعیین ناظرانی برای مهار کردن قدرت، تدبیر شده است، همچنین انتخابات را به معنی ابزاری دانسته‌اند که شهروندان می‌توانند به وسیله آن در شکل‌گیری نهادهای سیاسی و تعیین متصدیان اعمال اقتدار سیاسی مداخله کنند. در دوران معاصر با عمومیت یافتن حق رأی به همه اقشار مردم، انتخابات به یکی از مهم‌ترین جلوه‌های زندگی سیاسی تبدیل شده است. نگاهی به آثار متعدد منتشر شده در زمینه انتخابات نشان می‌دهد که ابعاد مختلف این پدیده نظیر رفتار انتخاباتی، تبلیغات انتخاباتی، قوانین انتخاباتی و مزایا و معایب نظام‌های مختلف انتخاباتی مورد مطالعه محققان رشته‌های مختلف چون علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، ارتباطات و حقوق قرار دارد. در جامعه ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی برای اولین بار زمینه برگزاری انتخابات آزاد و به معنی واقعی فراهم شد. در این دوره امام خمینی(س) با رهبری‌های حکیمانه خود، طرح جدیدی از

ب □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی(س)

مردم‌سالاری دینی به دنیا عرضه نمودند که در آن حضور مردم بر پایه آموزه‌های متعالی اسلامی و مکتب تشیع صورت می‌گیرد. برپایی نظام جمهوری اسلامی و مشارکت مردم در تمام برنامه‌ها و تصمیم‌گیری‌های اساسی آن، بر تمامی تصورات و برداشت‌های نادرست از اسلام و حکومت اسلامی، خط بطلان کشید. تجربه این نظام نوین نشان داد که استفاده حداکثری از مشارکت مردمی، رعایت اصل حاکمیت مردم بر سرنوشت خویش، رعایت حق اساسی انتخاب شدن و انتخاب نمودن در چارچوب نظام جمهوری اسلامی امکان پذیر است. از سوی دیگر مروری بر بیانات و سیره عملی حضرت امام^(س) نشان می‌دهد که ایشان از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، تأکید بسیاری بر حضور مردم در همه صحنه‌ها، خصوصاً عرصه انتخابات داشتند و به خوبی پیامدهای مثبت و مهم آن را در جهت حفظ نظام و کشور می‌دانستند. برگزاری پنج همه پرسی و انتخابات مهم در سال ۱۳۵۸ که با پافشاری شخص امام خمینی^(س) صورت گرفت، باعث شد که پایه‌های نظام نوین جمهوری اسلامی به سرعت تحکیم یابد. خوشبختانه مجموعه بیانات گرانقدر حضرت امام^(س) در باب انتخابات به همت مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام در قالب مجموعه تبیان منتشر شده است.^۱ با این حال جهت شناسایی نسل جوان امروز با افکار و نظریات آن حکیم فرزانه، بررسی تحلیلی و توضیحی این رهنمودها نیز ضروری به نظر می‌رسد. برای این کار مجموعه حاضر در سه بخش ارائه می‌شود. در بخش اول مباحث نظری

۱. انتخابات در اندیشه امام خمینی (س)، تبیان آثار موضوعی، دفتر اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، چاپ اول، ۱۳۷۰. (چاپ پنجم، ۱۳۸۴).

مقدمه □ ج

در خصوص تاریخچه، اهمیت و نقش انتخابات در نظام‌های سیاسی معاصر، جایگاه رأی مردم در اندیشه سیاسی اسلام و دیدگاه امام خمینی^(س) ارائه می‌شود. در بخش دوم ابعاد مختلف پدیده انتخابات، از جمله معیارهای عام انتخابات، تبلیغات انتخاباتی و توصیه‌های حضرت امام به افراد، جناح‌ها، و نهادهای ذی ربط در انتخابات مورد بررسی و تحلیل مختصر قرار خواهد گرفت. بالاخره در بخش سوم پیام‌ها و بیانات گرانقدر امام خمینی^(س) در یازده همه پرسی و انتخابات برگزار شده در زمان حیات ایشان، به ترتیب تاریخ برگزاری آنها، مورد بررسی قرار می‌گیرد. در مجموع تلاش می‌شود حتی الامکان به زبان ساده و روشن، ابعاد مسأله انتخابات در یک مجموعه فشرده و محدود بیان می‌شود تا انشاءالله مورد استفاده همه اقشار، خصوصاً قشر جوان جامعه قرار گیرد.

گفتار اول:

مباحث نظری

۱ - ۱ تاریخچه

سابقه تاریخی مراجعه به آراء عمومی ظاهراً به دوران یونان باستان باز می‌گردد. شرایط خاص دولت - شهرهای یونان که ترکیبی از شهروندان مستقل از لحاظ اقتصادی و نظامی را در بافت اجتماعات بالنسبه کوچک و فشرده قرار داده بود زمینه نوعی شیوه زندگی دمکراتیک را فراهم کرد. بنابراین شاهد نوعی مشارکت عمومی شهروندان در زندگی سیاسی و قانونگذاری بودیم، هر چند شهروندان آزاد تنها بخش کوچکی از جمعیت را در بر می‌گرفتند. پس از آن تا دوران مدرن، ساز و کاری برای مشارکت عامه مردم در امور سیاسی وجود نداشت و مردم سالاری مورد استقبال اندیشمندان قرار نمی‌گرفت.

در واقع فرمانروایان جوامع نیز از زمره داده‌های طبیعی تلقی شده و اصل وراثت عامل اساسی کسب فرمانروایی به شمار می‌آمد. در این میان مجموعه‌ای از تحولات در اروپا از جمله مبارزات میان پادشاهان و بارون‌ها بر سر قلم و قدرت، فئودالیسم، شورش‌های دهقانی علیه بار

۴ □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

سنگین مالیات و تعهد اجتماعی، شکوفایی فرهنگی رنسانس، جنبش اصلاح دین مسیحی و غیره باعث پیدایش سنت‌ها و جنبش‌های سیاسی جدیدی در این منطقه گردید. ثمره این تحولات زیر سؤال رفتن قدرت پادشاهان مستبد و فراهم شدن زمینه برای حقوق و آزادی‌های فردی بود. این تحولات منجر به گسترش مشارکت عمومی در سیاست، انتخابی شدن مناصب حکومتی و امکان مراجعه به آراء عمومی و رفراندوم شد. از نظر تاریخی، نخستین سنگ بنای انتخابات به معنای امروزی در بریتانیا گذارده شد. در واقع بر اثر فشار طبقه اشراف و زمیندار و نجبای روحانی، سلطنت مطلقه به انتقال بخشی از قدرت خود مبادرت ورزیده سپس زمینه مشارکت بورژوازی یا سرمایه داران کوچک در بخش صنعت و بازرگانی، روشنفکران و برخی از مشاغل آزاد در تصمیم‌گیری‌های مملکتی و پارلمانی انگلستان فراهم شد. به این ترتیب آرام آرام پدیده انتخابات نمایندگان از یک امر اتفاقی و زودگذر به صورت نظامی منسجم در آمد و کم‌کم وارد شبکه حقوقی اکثر کشورهای عالم گردید.^۱

در مجموع عمده‌ترین دوران سیر تکامل حق رأی افراد، مربوط به تحولات گسترده سیاسی و اجتماعی قرون هفدهم و هجدهم میلادی و وقوع انقلاب فرانسه است که با پذیرش نظریه نمایندگی (Representation) و حاکمیت ملی، زمینه استقرار حقوقی و سیاسی انتخابات را فراهم آورد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که از این مقطع به بعد

۱. ابوالفضل قاضی، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸، صص ۶۸۱ - ۶۷۹.

پدیده رأی‌گیری و قوانین و مقررات آن در هر کشور، به تدریج و با توجه به شرایط سیاسی، جغرافیایی و فرهنگی، شکل گرفته و به همین علت شاهد آیین‌های انتخاباتی و پارلمانی متفاوت در کشورهای مختلف هستیم. امروزه بررسی نظام‌های مختلف انتخاباتی و حالت‌های تک حزبی، دو حزبی، چند حزبی، اکثریتی، یک مرحله‌ای و چند مرحله‌ای آن، مورد مطالعه و تحقیق محققان قرار می‌گیرد.^۱

۱-۲ مشارکت سیاسی

در کنار توجه به تاریخچه بحث، مفهومی که می‌تواند محور همه مباحث مربوط به انتخابات قرار گیرد، مفهوم «مشارکت سیاسی» است. به طور کلی مشارکت به معنای شرکت کردن مردم در انجام امور جامعه، قدمتی به سابقه عمر بشر دارد زیرا انسان‌ها در طول تاریخ در کنار هم و به صورت گروهی زندگی کرده و برای دست‌یابی به اهداف خود همواره نیازمند مشارکت با یکدیگر بوده‌اند. با این حال مفهوم مشارکت به معنای مدرن آن ریشه در پذیرش اصل برابری انسان‌ها و تکامل حقوق، وظایف و تعهدات شهروندی دارد.^۲ علاوه بر این مقوله مشارکت و به ویژه مشارکت سیاسی در جوامع کنونی از حالت بسیط و ابتدایی گذشته فراتر

۱. در این مورد نک به:

- حسینعلی نوذری، احزاب سیاسی و نظام‌های حزبی، تهران، انتشارات گستره، ۱۳۸۱، فصل نهم، انتخابات و نظام‌های انتخاباتی، ص ۱۱۹.

۲. در این مورد نک به:

- کیث فالکس، شهروندی، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران، انتشارات کویر، ۱۳۸۱.

۶ □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

رفته و دچار پیچیدگی و ظرافت خاصی شده است. به همین علت در دهه‌های اخیر امر مشارکت در رشته‌های مختلف علوم اجتماعی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته و در خصوص آن نظریه پردازی‌های مفصلی انجام شده است. از دیدگاه جامعه‌شناسان مشارکت اجتماعی فرایندی است که از طریق آن شخصیت انسان‌ها شکل می‌گیرد و برای زندگی گروهی آماده می‌شوند. همچنین از دیدگاه روانشناسان مشارکت افراد در درجات گوناگون به منظور انطباق، سازگاری، پذیرش یا همبستگی صورت می‌گیرد. بالاخره آنکه محققان تأکید دارند نحوه مشارکت افراد در هر جامعه با روند جامعه‌پذیری سیاسی آنها ارتباط مستقیمی دارد، روندی که در آن رفتارهای مورد نیاز نظام سیاسی، نظیر رعایت قوانین، فعالیت در امور محلی و شرکت در انتخابات به افراد آموزش داده می‌شود.^۱

در کنار این مباحث محققان علوم سیاسی، به ویژه گرایش جامعه‌شناسی سیاسی در دهه‌های اخیر مباحث مفصلی در خصوص ابعاد مختلف مشارکت سیاسی ارائه داده‌اند. تعریف و سطوح مشارکت سیاسی، پیش شرط‌ها و پیامدهای مشارکت یا عدم مشارکت گسترده افراد و رابطه آن با سایر تحولات اجتماعی از جمله موارد مورد توجه این محققان بوده است.^۲

۱. علی اکبر کمالی، بررسی مفهوم جامعه‌پذیری سیاسی، تهران، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴، صص ۴۴ - ۳۲.

۲. برابر مباحث مفصل در این زمینه نک به:

- لوسین پای و دیگران، بحران و توالی در توسعه سیاسی، ترجمه غلامرضا خواجه سروی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۰، فصل پنجم، ←

گفتار اول: مباحث نظری □ ۷

در این میان پژوهشگران مباحث توسعه سیاسی نیز توجه خاصی به مفهوم مشارکت سیاسی داشته و بسیاری از ایشان افزایش سطح مشارکت سیاسی افراد را از جمله پیش شرط‌های ضروری رشد و توسعه سیاسی جوامع دانسته‌اند. راه حل بحران‌های مربوط به مشارکت سیاسی در کشورهای جهان سوم و پیامدهای شدید عدم توجه به این بحران‌ها از جمله پدیده انقلاب، از دیگر حوزه‌های مورد توجه محققان علوم سیاسی است.^۱

۱ - ۳ مشارکت انتخاباتی

با توجه به تعاریف موجود، رأی دادن، کسب اطلاعات سیاسی، بحث در باب مسائل و مشکلات سیاسی، شرکت در جلسات و محافل سیاسی، عضویت در گروه‌ها و احزاب و شرکت در رقابت‌ها و مبارزات سیاسی را می‌توان از جمله مصادیق مهم مشارکت سیاسی دانست. با این حال معمولاً مشارکت انتخاباتی را مهم‌ترین و متداولترین نوع مشارکت سیاسی دانسته‌اند. در واقع مشارکت انتخاباتی مهم‌ترین نوع تجلی زندگی سیاسی شهروندان در عصر جدید است که برخلاف بسیاری دیگر از انواع مشارکت، قابل اندازه‌گیری و تبیین به زبان آمار و ارقام است.^۲

→ مشارکت سیاسی، ص ۲۳۷.

۱. در این مورد همچنین نک به:

- مایرون واینر و دیگران، درک توسعه سیاسی، ترجمه و انتشار از پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۷۱، فصل چهارم، مشارکت سیاسی، ص ۱۳۵.

۲. حجت‌الله ایوبی، «مشارکت انتخاباتی، علل و انگیزه‌ها» در مجموعه مقالات مشارکت سیاسی، به اهتمام علی اکبر علیخانی، تهران، نشر سفیر، ۱۳۷۷، ص ۱۸۵.

۸ □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

اهمیت انتخابات در جوامع مختلف باعث شده که امروزه حتی علم و دانش به نسبت مستقلى در این حوزه شکل بگیرد. کتابى در سال ۱۹۹۲ منتشر شده که فهرست بیش از ۲۵۰۰ اثر در خصوص «نظام انتخاباتى» جمع آورى کرده است.^۱

بررسى قوانین انتخاباتى، توجه به رفتار سیاسى رأی دهندگان، بررسى رابطه رفتار انتخاباتى با متغیرهای اجتماعى، جایگاه تبلیغات انتخاباتى در نتایج هر دوره از انتخابات و نحوه عملکرد رسانه‌ها، احزاب، گروه‌ها و نهادهای سیاسى در جریان انتخابات گوشه‌ای از تحقیقات رایج در این زمینه است. علاوه بر این کارویژه‌های انتخابات از جمله قاعده‌مند نمودن انتقال قدرت، زمینه‌سازى برای چرخش نخبگان، کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز، ایجاد و حفظ جامعه مدنى افزایش احساس مسئولیت حاکمان در قبال خواسته‌های مردم و ایجاد و بازنمایی مشروعیت سیاسى، مورد توجه پژوهشگران این حوزه قرار گرفته است.^۲

در اینجا امکان ورود به مباحث مفصل نظرى در این حوزه نیست. تنها باید اشاره کرد که نظام‌های انتخاباتى و فضای سیاسى حاکم بر جامعه در کشورهای مختلف بر اساس الزامات و سوابق تاریخی، فرهنگى، جغرافیایى و دینى و غیره شکل گرفته‌اند و لذا شیوه‌ها و راه‌های مشارکت افراد و گروه‌ها در هر جامعه نیز مبتنى بر همین شرایط مى‌باشد.

۱. حجت‌الله ایوبى، اکثریت چگونه حکومت مى‌کند؟، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۹، ص ۲.

۲. در این مورد نک به:

- على خداوردی، مشارکت عمومى و همبستگی ملی، تهران، سازمان عقیدتى سیاسى نیروى انتظامى، ۱۳۸۴، صص ۴۴ - ۴۰.

۱ - ۴ مشارکت سیاسی در اسلام

از دیدگاه محققان بررسی نحوه مشارکت سیاسی در اندیشه سیاسی اسلام و مسلمانان نیازمند توجه به مفهوم حکومت اسلامی و حکومت و سیاست در نزد مسلمانان است زیرا واژه مشارکت سیاسی از مفاهیم جدید است و به طور مشخص در متون فقهی و دینی اسلام وجود ندارد و در هیچ آیه و روایتی از آن استفاده نشده است.^۱

البته همین محققان نشان داده‌اند که عناوینی در متون اسلامی وجود دارد که معنا و مصداق آن با مفهوم مشارکت سیاسی مردم مطابقت دارد. به عنوان نمونه وجود اراده جمعی، یعنی ولایت طولی مردم در کنار اصل حاکمیت الهی؛ لزوم اطاعت از خدا، رسول و اولی الامر، مسأله واجبات کفایی در فقه اسلامی؛ لزوم رعایت اصل امر به معروف و نهی از منکر توسط همه اقشار مردم؛ مسأله نصیحت رهبران جامعه در متون اسلامی، رضایت عمومی و بیعت از مواردی دانسته شده که مؤید لزوم مشارکت سیاسی مسلمانان در جامعه و حکومت اسلامی است.^۲

علاوه بر این وجود شورا و اصل مشورت در حکومت اسلامی از دیگر دلایل امکان مشارکت سیاسی مردم در تعیین سرنوشت و مقدرات سیاسی خود است. همان طور که در قرآن کریم ذکر شده «وشاورهم فی الامر»^۳ کارگزاران حکومت اسلامی موظفند مانند پیامبر اسلام(ص)

۱. عباسعلی عمید زنجانی، «ابعاد فقهی مشارکت سیاسی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» در مجموعه مقالات مشارکت سیاسی، پیشین، ص ۲۹.

۲. همان، صص ۴۰ - ۳۳.

۳. آل عمران، آیه ۱۵۹.

۱۰ □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

امور عمومی را با مشورت انجام دهند. بر این اساس وجود مشورت در حکومت اسلامی و سیره پیامبر (ص) را نشانه شخصیت دادن به امت، آزمایش برای کشف استعدادها، کمک به رشد فکری مردم، آگاه شدن مشورت شونندگان و توجیه آنان، احتراز از نسبت استبدادی بودن به حکومت اسلامی و نشان دادن جایگاه والای مردم در اندیشه دینی دانسته‌اند.^۱

البته باید توجه داشت که به علت فقدان سابقه در جوامع اسلامی، امروزه در خصوص ماهیت رأی‌گیری، مبنای اعتبار آراء عمومی، موضوعات قابل ارجاع به آراء عمومی در حکومت اسلامی، اعتبار یا عدم اعتبار رأی اکثریت در قرآن و جایگاه واقعی بیعت و شورا در حکومت اسلامی اختلافاتی میان اندیشمندان مسلمان وجود دارد.^۲ با این حال به نظر می‌رسد اکثر محققان مسلمان، مشارکت سیاسی را هم تکلیف و هم حق مردم می‌دانند. در مجموع نباید فراموش کرد که قرآن کریم صراحتاً انسان‌ها را در مورد سرنوشت خود مسئول دانسته: «ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم»^۳ و پیامبر اسلام (ص) نیز همه افراد را دارای مسئولیت اجتماعی دانسته و فرموده‌اند: «کلکم راع و کلکم

۱. کاظم قاضی زاده، جایگاه شورا در حکومت اسلامی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار

امام خمینی (س)، ۱۳۸۴، صص ۱۱۵-۱۱۴.

۲. برای مباحث مفصل در این مورد نک به:

- محمود حکمت نیا، آراء عمومی، مبانی، اعتبار و قلمرو، تهران، انتشارات پژوهشگاه

فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۲.

۳. رعد، آیه ۱۱.

گفتار اول: مباحث نظری □ ۱۱

مسئول عن رعیت^۱ بنابراین می‌توان ادعا کرد که مشارکت سیاسی در اندیشه سیاسی مسلمانان از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار است. در اینجا ممکن است این سؤال مطرح شود که علی‌رغم دلایل و شواهد نظری ذکر شده، آیا در عمل نیز در حکومت‌های اسلامی شاهد مشارکت سیاسی مردم برای تعیین سرنوشت خود هستیم؟ و آیا حکومت‌های اسلامی واقعاً اجازه مشارکت در تصمیم‌گیری‌های سیاسی را به مردم خود می‌دهند؟

در پاسخ باید گفت که متأسفانه در عمل به جز حکومت پیامبر(ص) و دوره کوتاه حکومت حضرت علی(ع) شاهد انحرافات در حکومت‌هایی بوده‌ایم که با نام اسلام بر سرزمین‌های اسلامی حکمرانی کرده‌اند. در واقع سلسله‌هایی چون بنی امیه و بنی عباس تنها با نام اسلام در سرزمین‌های اسلامی حاکم بوده‌اند و تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، به علت استبداد و انحطاط داخلی و استعمار و سلطه خارجی، کمتر حکومت مستقل و مردمی در جهان اسلام بر سر کار آمده بود، لذا مسلمانان همواره فرصت اندکی برای مشارکت سیاسی داشته‌اند. با این حال تجربه نزدیک به سه دهه برپایی نظام جمهوری اسلامی ایران برای اولین بار نشان داده است که در عصر حاضر نیز می‌توان با رعایت دقیق اصول اسلام، زمینه رعایت اصول مردم سالاری و مشارکت واقعی مردم در تعیین سرنوشت خود را فراهم ساخت.^۲

۱. علی خداوردی، پیشین، صص ۱۵-۱۴.

۲. برای مباحث مفصل در این زمینه نک به:

- علی اکبر کمالی اردکانی، دولت انتخابی اسلامی و مردم سالاری، تهران، ←

۱ - ۵ مشارکت سیاسی از دیدگاه امام خمینی (س)

در آخرین قسمت از مباحث نظری ضروری است تا موضوع مشارکت سیاسی مردم در حکومت اسلامی از دیدگاه امام خمینی (س) نیز به طور مختصر مورد بررسی قرار گیرد. بی تردید توجه به این بحث تنها در چارچوب کلی اندیشه سیاسی امام (س) قابل بررسی است. در این میان با توجه به میراث کم نظیر و وسیع اندیشه‌های بدیع و گهر بار امام خمینی (س) سخن گفتن از مبانی و چارچوب اندیشه سیاسی ایشان کار ساده‌ای نیست، هرچند با انتشار صدها کتاب، رساله و مقاله در خصوص این اندیشه‌ها، در سال‌های اخیر، این امر تا حدی امکان پذیر شده است.^۱ به هر حال از نظر نگارنده مهم‌ترین محور اندیشه‌های سیاسی امام، مسأله ضرورت تشکیل «حکومت اسلامی» در عصر حاضر و اجرای قوانین اسلامی در پرتو آن است. مسأله‌ای که به تنهایی موجب احیاء مباحث فلسفه و اندیشه سیاسی در میان مسلمانان جهان در عصر حاضر شده است. همان طور که محققان نشان داده‌اند امام خمینی (س) از مهم‌ترین مراجعی هستند که به معنای واقعی کلمه و برای اولین بار به نظریه پردازی در باب دولت اسلامی پرداختند. نظرات و آراء سیاسی ایشان به تدریج در آثار و بیاناتشان منتشر شده که کتاب‌های کشف اسرار، الرسائل، تحریر الوسیله و مجموعه صحیفه امام از مهم‌ترین آنهاست.

→ انتشارات کویر، ۱۳۸۳.

۱. از جمله آثار مناسب در این زمینه کتاب زیر است:

- مجموعه هشت جلدی مقالات «کنگره امام خمینی و اندیشه حکومت اسلامی» تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۱۳۷۸.

بر اساس مباحث مفصلی که محققان در زمینه آراء سیاسی امام خمینی^(س) ارائه کرده‌اند، می‌توان به این جمع بندی رسید که ایشان به عنوان یکی از برجسته‌ترین اسلام شناسان معاصر و با شناختی که از وضعیت حکومت‌ها در جهان اسلام و خارج از آن به دست آورده بودند، به صورت کاملاً آگاهانه به این نتیجه رسیدند که تنها راه برای حل مشکلات جهان اسلام در عصر حاضر آن است که حکومتی تشکیل دهند که جامع مزایای حکومت‌های مختلف باشد. ایشان پس از انتقاد از نظام‌های سیاسی رایج در جهان اعلام کردند که این‌گونه نظام‌ها در بهترین شکل و کارآمدترین صورت، تنها تأمین کننده مصالح مادی مردم هستند. در حالی که حکومت‌های اسلامی علاوه بر این موارد، وظیفه اصلی خود را انسان سازی و ارتقای امور معنوی مردم به شمار می‌آورد. به هر حال ثمره تلاش‌ها و مجاهدت‌های ایشان، تشکیل نظام جمهوری اسلامی شد، نظامی که ضمن رعایت حقوق و آزادی‌های اساسی مردم در همه زمینه‌ها، به دنبال اجرای اصول و قوانین دین مبین اسلام است. اما در خصوص اصرار امام خمینی^(س) بر حضور و مشارکت سیاسی مردم در تمامی صحنه‌ها و خصوصاً در دوران نظام جمهوری اسلامی شواهد بسیاری وجود دارد که گوشه‌ای از آن چنان که خواهد آمد در بحث انتخابات متجلی شده است. ایشان با تأسی از اصول اسلام ناب محمدی^(ص) در تمامی دوران زندگی خود، بر حقوق و آزادی‌های سیاسی مردم تأکید کرده‌اند. توجه به قدرت و اراده ملت از آغاز نهضت در اوائل دهه ۱۳۴۰، تکیه بر ملت برای سرنگونی رژیم پهلوی، مراجعه به مردم برای تعیین شکل نظام سیاسی پس از پیروزی انقلاب، تصویب

قانون اساسی جمهوری اسلامی با آراء ملت، تأکید مکرر بر حضور مردم در انتخابات و آزادی ایشان در انتخاب نامزدها، مباحثات به رشد سیاسی ملت ایران و تأکید بر نظارت مردم در همه امور جامعه، گوشه‌ای از تأکیدات ایشان بر مشارکت مردم در صحنه‌های مختلف بوده است.^۱

البته باید توجه داشت که نظر ایشان در مورد مسأله انتخابات در رژیم فاسد پهلوی، با توجه به رفتارها و اهداف نادرست شاه و عواملش قابل بررسی است. از نظر تاریخی اولین برخوردهای امام(س) با قضیه انتخابات فرمایشی در رژیم پهلوی به مهرماه سال ۱۳۴۱ و در جریان لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی باز می‌گردد. در این لایحه، رژیم پهلوی تلاش کرد تا به طور نمایشی به زنان حق رأی و انتخاب شدن اعطا کند، در حالی که در واقع به دنبال گسترش فساد در میان زنان و تقابل با قوانین اسلامی بود. حضرت امام(س)، با آگاهی از اهداف واقعی رژیم شاه، مخالفت خود را با تصویب و اجرای آن قانون اعلام کرده و توانستند با کمک سایر مراجع و علما این تصویب نامه را ملغی سازند.^۲ دومین برخورد امام(س) با مسأله انتخابات در دوران پهلوی، مخالفت با فراندوم یا تصویب ملی ۶ ماده‌ای شاه در دی ماه ۱۳۴۱ بود.^۳ بی‌تردید، همان طور که

۱. برای مباحث مفصل در این زمینه نک به:

- سیف‌الله صرامی، «حقوق مردم در حکومت از دیدگاه امام خمینی (س)» با توجه به مبانی و ادله در منابع اسلامی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۱۳۸۱.

۲. در مورد بیانات و پیام‌های حضرت امام (س) در این مسأله نک به:

- صحیفه امام (مجموعه آثار امام خمینی)، ۲۲ جلد، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، ۱۳۷۸، جلد اول، صص ۱۱۲-۷۸.

۳. همان، ص ۱۳۵.

گفتار اول: مباحث نظری □ ۱۵

بیانات و سیره حضرت امام^(س) نشان می‌دهد، ایشان با اصل انتخابات مخالف نبودند، بلکه همان طور که صراحتاً اعلام کردند، با زیر پا گذاشتن قوانین مقدس اسلام، نقض قانون اساسی و فقدان آزادی واقعی مردم در رأی دادن، مخالف بودند. بنابراین در بیانیه‌ای که به مناسبت مخالفت با این رفتارندوم انتشار دادند، تأکید فرمودند:

«باید رأی دادن در محیط آزاد باشد و بدون هیچ گونه فشار و زور و تهدید و تطمیع انجام شود؛ و در ایران این امر عملی نیست و اکثریت مردم را سازمان‌های دولتی در تمام نقاط و اطراف کشور ارباب کرده و در فشار و مضیقه قرار داده و می‌دهند.»^۱

در مجموع امام خمینی^(س) در تمام دوران مبارزه قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، اعتراض خود را به رژیم پهلوی به خاطر زیر پا گذاشتن حقوق سیاسی ملت اعلام می‌کردند. به عنوان نمونه در هنگام اعلام تأسیس حزب رستاخیز توسط شاه در اسفند ۱۳۵۳ طی پیامی خطاب به ملت ضمن تحریم و مخالفت با این حزب اعلام کردند:

«شاه از مشروطه و قانون اساسی دم می‌زند، در صورتی که خود او در رأس مخالفین قانون اساسی و مشروطیت، اساس مشروطه را از بین برده است... اجبار ملت به ورود در حزب نقض قانون اساسی است... سلب آزادی مطبوعات و دستگاه‌های تبلیغاتی و اجبار آنها به تبلیغ بر خلاف مصالح کشور نقض قانون اساسی است... انتخابات قلابی و تشکیل

۱. همان، ص ۱۳۶.

۱۶ □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

مجلس فرمایشی محو مشروطیت و نقض قانون اساسی است.»^۱
به این ترتیب چنان که خواهد آمد، حضرت امام (س) از پیشگامان
حمایت از حقوق سیاسی مردم و مشارکت سیاسی آنها در همه امور
حکومت اسلامی، خصوصاً در زمینه انتخابات بوده‌اند.

۱. همان، جلد سوم، صص ۷۴-۷۳.

گفتار دوم:

**ابعاد انتخابات از دیدگاه
امام خمینی (س)**

۲- ۱ کلیات

به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی با رهبری قاطعانه حضرت امام^(س) و سرنگونی رژیم استبدادی پهلوی، برای اولین بار پس از سال‌ها زمینه آزادی سیاسی و احقاق حقوق ملت فراهم شد. البته در آن دوره برخی دیدگاه‌های سنتی وجود داشت که هرگونه مراجعه به آراء عمومی را منتفی دانسته و استقبال بی‌سابقه مردم ایران از امام را برای هرگونه اقدامی کافی می‌دانستند.

اما امام خمینی^(س) با بینش و تجربه سیاسی فوق‌العاده خود، در روزهایی که هنوز پیروزی انقلاب اسلامی کامل نشده بود، بارها با این دیدگاه‌ها برخورد کرده و ضرورت مراجعه به آراء مردم را مورد تأکید قرار می‌دادند. در این بخش تلاش خواهد شد تا با مروری بر بیانات گوهربار حضرت امام^(س) ابعاد کلی پدیده انتخابات از دیدگاه ایشان مورد بررسی و تحلیل مختصر قرار گیرد. لازم به ذکر است با توجه به تأکید و تکرار برخی از مسائل در مقاطع مختلف، در اینجا به علت محدودیت از

۲۰ □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

ذکر همه موارد خودداری کرده و علاقمندان به ملاحظه مجموعه بیانات ایشان در این زمینه را به کتاب «انتخابات در اندیشه امام خمینی (س)»، در مجموعه تبیان و مجموعه کامل صحیفه امام (س) ارجاع می‌دهیم.

۲ - ۱ - ۱ اعلام مراجعه به آراء عمومی

از چند ماه پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و هنگام اقامت حضرت امام (س) در پاریس یکی از سؤال‌های اساسی که به طور مکرر از امام پرسیده می‌شد این بود که نظام پیشنهادی ایشان در صورت سقوط رژیم شاه چه خواهد بود؟ در پاسخ همان طور که از رهبری فرزانه همچون ایشان انتظار می‌رفت، امام پیشنهاد خود را «جمهوری اسلامی» نامیدند، ولی تصمیم نهایی را منوط به آرای مردم دانستند. به عنوان نمونه در ۱۵ آبان ۱۳۵۷ در مصاحبه با خبرنگار تلویزیون «سی.بی.اس» امریکا که دولت پیشنهادی شما چگونه خواهد بود و چه کسی آن را اداره خواهد کرد؟ فرمودند:

«راجع به چگونگی دولت و رژیم، پیشنهاد ما جمهوری اسلامی است و چون ملت، ملت مسلم است و ما را هم خدمتگزار خود می‌داند، از این جهت حدس می‌زنیم به پیشنهاد ما رأی دهد. ما از طریق فراندوم با ملت یک جمهوری اسلامی تشکیل می‌دهیم و اما شخص، این تابع آرای مردم است و الآن شخص معینی در نظر نیست.»^۱

همچنین در همان روز در پاسخ به خبرنگار مجله عربی زبان

۱. همان، جلد چهارم، ص ۳۳۲.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی(س) □ ۲۱

المستقبل که سؤال کرده بود که آیا منظور از حکومت اسلامی مد نظر امام، خلافت اسلامی است، فرمودند:

«حکومت جمهوری اسلامی مورد نظر ما از رویه پیامبر اکرم(ص) و امام علی - علیه السلام - الهام خواهد گرفت و متکی به آرای عمومی ملت خواهد بود و شکل حکومت با مراجعه به آرای ملت تعیین خواهد گردید.»^۱

از جمله نکات مهم در بیانات امام(س) در این دوره آن است که از نظر ایشان اصولاً مردم، در صورت وجود شرایط آزاد و مناسب در تعیین سرنوشت خود دچار اشتباه نخواهند شد:

«برنامه ما این است که رجوع کنیم به آرای عمومی، به آرای مردم. قوای انتظامی را کنار بگذاریم؛ خود مردم را، محول کنیم تنظیم انتخابات را به دست خود جوانهای مردم... قهراً مردم وقتی آزاد هستند یک نفر صالح را انتخاب می کنند و آرای عمومی نمی شود خطا بکند. یکوقت یکی می خواهد یک کاری بکند اشتباه می کند، یکوقت یک مملکت سی میلیونی نمی شود اشتباه بکند... و قهراً اشتباه در سی میلیون جمعیت نخواهد شد.»^۲

۲ - ۱ - ۲ فراهم کردن شرایط

مسأله بعدی که در بیانات امام(س) مورد تأکید قرار می گرفت ضرورت فراهم کردن شرایط مناسب برای برگزاری انتخابات آزاد بود چنانکه در

۱. همان، ص ۳۳۴.

۲. همان، جلد پنجم، ص ۳۲۳ - ۳۲۲.

۲۲ □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

پاسخ به این سؤال که برنامه دولت شما چیست؟
فرمودند:

«ما در اولین زمان لازم برنامه خود را اعلام خواهیم کرد. ولی مهم‌ترین وظیفه دولت آینده این است که هر چه سریعتر شرایط انتخابات آزاد را فراهم کند. از قبیل آزادی مطبوعات به معنی واقعی، ذکر تمامی واقعیات و حقایق و آگاه ساختن مردم به همه مسائل و...»^۱

علاوه بر این ایشان تأکید داشتند که برخلاف انتخابات فرمایشی دوران رژیم پهلوی، جلوی اعمال نفوذ افراد و گروه‌های خاص گرفته شود:

«یکی از مهم‌ترین وظایف اولیه جمعی که پس از سقوط شاه مسؤولیت امور را به دست می‌گیرند، فراهم کردن شرایط انتخابات آزاد است که به هیچ وجه اعمال قدرت و نفوذ از هیچ طبقه و گروهی در انتخابات نباشد.»^۲

۲ - ۱ - ۳ سابقه سوء انتخابات در ایران

بی تردید تأکید مکرر حضرت امام (س) بر فراهم کردن شرایط مناسب برای برگزاری انتخابات آزاد، ناشی از تجربیات و مشاهدات ایشان در دوران رژیم پهلوی بود، چنانکه نحوه برگزاری انتخابات در آن دوره را چنین توصیف می‌نمودند:

۱. همان، ص ۳۳۳.

۲. همان، ص ۳۸۲.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی(س) □ ۲۳

«تا آنجایی که من شاهد انتخابات در ایران بودم، از زمان قبل از رضاشاه، سال‌های طولانی که شاهد بودم انتخابات را، انتخاب آزاد در ایران نبود. منتها انتخابات یکوقت با زور خوانین بلاد و مالکین بلاد انجام می‌گرفت، و زمان رضاشاه که دست آنها کوتاه شد، تحت کنترل رضاشاه بود، و دیگر مجلسی در کار نبود به جز انتصاباتاتی که از اشخاص معلوم، و در زمان محمدرضا بدتر از او شد.»^۱

۲ - ۱ - ۴ آزادی مردم در انتخابات

با توجه به این مسائل آزادی مردم در انتخابات یکی از توصیه‌های مهم و اساسی امام(س) بود که تقریباً در همه انتخابات‌ها مورد تأکید ایشان قرار می‌گرفت. به عنوان نمونه در انتخابات سومین دوره مجلس شورای اسلامی تأکید فرمودند:

«همان طور که بارها گفته‌ام، مردم در انتخابات آزادند و احتیاج به قیم ندارند، و هیچ فرد و یا گروه و دسته‌ای حق تحمیل فرد و یا افرادی را به مردم ندارند. جامعه اسلامی ایران، که با درایت و رشد سیاسی خود جمهوری اسلامی و ارزش‌های والای آن و حاکمیت قوانین خدا را پذیرفته‌اند و به این بیعت و پیمان بزرگ وفادار مانده‌اند، مسلم قدرت تشخیص و انتخاب‌کنندیدای اصلح را دارند. البته مشورت در کارها از دستورات اسلامی است. مردم با متعهدین و معتمدین خویش مشورت می‌نمایند. و افراد و گروه‌ها و روحانیون در

۱. همان، جلد دوازدهم، ص ۱۵۱.

حد تذکرات قبلی در حوزه خود می‌توانند کاندیدا معرفی نمایند؛ ولی هیچ کس نباید توقع داشته باشد که دیگران اظهار نظر و اظهار وجود نکنند.^۱

۲-۲ نحوه و شرایط برگزاری

جنبه دیگر از مسأله انتخابات که مورد توجه و توصیه حضرت امام (س) قرار گرفته، نحوه برگزاری درست انتخابات در کشور است. همان طور که اشاره شد به علت سابقه سوء برگزاری انتخابات فرمایشی در کشور در دوران پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، تصور درستی از نحوه برگزاری انتخابات در کشور وجود نداشت و مردم نیز تجربه مناسبی در این زمینه نداشتند، لذا حضرت امام (س) در این زمینه نیز توصیه‌های مهمی داشتند.

۲-۲-۱ تکلیف و مشارکت همگانی

اولین توصیه حضرت امام (س) به مردم در این زمینه آن بود که باور کنند که حضور آنها در صحنه ضروری است زیرا بر خلاف گذشته این حضور در نتیجه واقعی انتخابات مؤثر است و امری تشریفاتی نیست. بنابراین مشارکت همه اقشار مردم در انتخابات تکلیف الهی محسوب می‌شود:

«امروز مثل زمان سابق نیست. مثل زمان رژیم سابق نیست. رژیم سابق شما نمی‌توانستید. قدرت نداشتید، امروز قدرت دارید برای اینکه حفظ کنید حیثیت اسلام را و حفظ کنید مصالح کشور را و حفظ کنید استقلال خودتان را و حفظ کنید

۱. همان، جلد بیست و یکم، ص ۱۰.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س) □ ۲۵

آزادی خودتان را...

مسئولیت همه طبقات دارند. مراجع مسئولند. علما مسئولند. ائمه جماعت مسئولند، خطبا مسئولند. تجار مسئولند. بازرگانان مسئولند. دانشگاهی‌ها مسئولند... همه مسئولند. تمام قشرهای مملکت امروز مسئولند... امروز مثل زمان سابق نیست که بگویید که ما قدرت نداشتیم، نمی‌توانستیم. امروز می‌توانید. امروز همه قدرت دست ملت است.^۱

حضرت امام (س) صراحتاً دخالت و مشارکت در امور سیاسی را از تکالیف شرعی می‌دانستند:

«نگویید که دیگران رأی می‌دهند. من هم باید رأی بدهم، تو هم باید رأی بدهی، آن روستایی هم که در کنار مزرعه خودش کار می‌کند باید رأی بدهد؛ تکلیف است. این یک تکلیف الهی است... ما مکلفیم به اینکه در امور دخالت کنیم. ما مکلفیم در امور سیاسی دخالت کنیم؛ مکلفیم شرعاً؛ همان‌طور که پیغمبر می‌کرد؛ همان‌طور که حضرت امیر می‌کرد... این تکلیف آقاییان است که راجع به مسائل اسلامی، که پیش می‌آید، چه وکیل بخواهید تعیین کنید و چه - عرض بکنم که - رئیس جمهور بخواهید تعیین کنید، باید در صحنه باشید؛ عذری ندارید که بروید کنار بنشینید.»^۲

۱. همان، جلد دوازدهم، صص ۱۸۴ - ۱۸۲.

۲. همان، جلد پانزدهم، صص ۱۸ - ۱۵.

۲-۲-۲ لزوم مشارکت زنان

یکی از تحولات مهم عرصه سیاسی جامعه ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مشارکت زنان در کلیه عرصه‌های مهم سیاسی از جمله انتخابات است. بی‌تردید تأکیدات حضرت امام (س) - پس از فراهم شدن شرایط و رعایت قوانین اسلامی - بر حضور زنان در صحنه از جمله عوامل اساسی این تحول مثبت در جامعه ایران است. به عنوان نمونه ایشان در خصوص لزوم حضور زنان در عرصه انتخابات می‌فرمایند:

«شما باید در همه صحنه‌ها و میدان‌ها آن قدری که اسلام اجازه داده وارد باشید. مثل انتخابات که امروز عملی است که باید انجام بگیرد و صحبت روز است در ایران، خانم‌ها همان‌طوری که مردها فعالیت می‌کنند برای انتخابات، خانم‌ها هم باید فعالیت بکنند برای اینکه فرقی ما بین شما و دیگران در سرنوشت‌تان نیست.

سرنوشت ایران، سرنوشت همه است... برای اینکه امور سیاسی مخصوص یک طبقه نیست، همان‌طوری که علم مخصوص یک طبقه نیست.

همان‌طوری که مردها باید در امور سیاسی دخالت کنند و جامعه خودشان را حفظ کنند، زن‌ها هم باید دخالت کنند و جامعه را حفظ کنند. زن‌ها هم باید در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی همدوش مردها باشند، البته با حفظ آن چیزی که اسلام فرموده است، که بحمدالله امروز در ایران جاری است»^۱.

۱. همان، جلد هجدهم، صص ۴۰۴ - ۴۰۳.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س) □ ۲۷

۲-۲-۳ رعایت آداب اسلامی

یکی دیگر از توصیه‌های کلی حضرت امام (س) در باب انتخابات آن بود که در برگزاری انتخابات احکام و قوانین اسلامی به خوبی رعایت شود:

«من از همه قشرها، از همه ملت می‌خواهم که آداب اسلامی خودشان را نسبت به همه امور، خصوصاً در انتخابات حفظ کنند. و مبدا خیال کنند که مبارزات انتخاباتی عبارت از این است که به دیگران بد بگویند و کار شکنی بکنند. البته دعوت به انتخاب اشخاص مانع ندارد، لکن توجه داشته باشند که همان طور که در انتخاب رئیس جمهور، به آن سلامت و به آن آرامش و به آن خوبی گذشت - که نمونه بود در ایران - من امید آن دارم که در این انتخابات هم به همان طور بگذرد. و همه با هم برادروار در یک مقصد باشیم. در یک مقصد باشید و خداوند را شاهد بدانید، و ناظر بدانید، و نهضت را لکه‌دار نکنید.»^۱

۲-۲-۴ دقت در مراحل رأی دادن

بالاخره یکی دیگر از نکات جالب در میان رهنمودهای گرانقدر امام خمینی (س) در باب برگزاری انتخابات، توصیه‌های ایشان به اقشار مختلف مردم برای دقت در مراحل رأی دادن بود به نحوی که جلوی هرگونه تقلب و خلاف گرفته شود. توجه به این جزئیات را باید از تیزبینی،

۱. همان، جلد دوازدهم، ص ۱۵۲ - ۱۵۱.

هوشیاری و دقت آن رهبر فرزانه دانست:

«اخیراً لازم است مطلب مهم دیگر را تذکر دهم تا با مراعات آن از هرگونه تقلب اشخاص فاسد جلوگیری شود. لازم است در تهران که باید به سی نفر رأی داد و در شهرستان‌هایی که چند نفر مورد انتخاب است، انتخاب‌کنندگان قبل از رفتن به سر صندوق انتخابات، متخین خود را با تحقیق و دقت کامل روی یک ورقه بنویسند که در وقت رأی دادن، با ذهن حاضر رأی بدهند. و لازم است که خودشان مستقیماً رأی خود را به صندوق بیندازند و به احدی اعتماد نکنند که فرصت طلبان در کمینند. کسانی که سواد نوشتن ندارند، قبلاً به شخص مطمئنی مراجعه کنند و متخین خود را به او بگویند تا در ورقه بنویسند؛ پس از آن ورقه را به یکی - دو نفر مورد اطمینان بدهند بخواند که اشتباهی رخ ندهد و از خیانت و تقلب مصون باشد. لازم است از اوراقی که دیگران به آنان می‌دهند، جداً اجتناب کنند.»^۱

۲ - ۳ معیارهای انتخاب افراد

جنبه قابل توجه دیگری که در بیانات گرانقدر حضرت امام (س) در باب انتخابات وجود دارد مسأله معیارهای مورد نیاز برای انتخاب کاندیداها یا نامزدهای شرکت کننده در انتخابات است. دقت در این بیانات نشان می‌دهد که ایشان دو دسته معیار را توصیه نموده‌اند، اول معیارهای کلی که برای همه نامزدها به طور عام مورد نیاز است و دوم معیارهای خاص

۱. همان، صص ۱۷۹ - ۱۷۸.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س) □ ۲۹

نامزدهای انتخابات، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری که با توجه به وظایف آنها ارائه شده است، در اینجا به برخی از این توصیه‌ها اشاره می‌شود.

۲-۳-۱ صالح بودن

«ما هم کاندیدای خودمان را می‌گوییم در باب رئیس جمهور. می‌گردیم پیدا می‌کنیم؛ مراجعه می‌کنیم به همه جا؛ پیدا می‌کنیم یک نفری که صالح است برای این کار یعنی دزد نیست، نمی‌خواهد که جیب خودش را پر بکند، امتحان داده در کارهایی که کرده است... البته مطلع هم باید باشد و لو از طبقه سوم باشد. دنبال اشراف نمی‌رویم که اشراف را تعیین کنیم، دنبال آدم صالح می‌رویم.»^۱

۲-۳-۲ عدم تمایل به شرق و غرب

«از این به بعد باز احتیاج به شما داریم؛ احتیاج برای مجلس مؤسسان که رأی بدهید به اشخاصی که اسلامی هستند، متعهد هستند، چپی و راستی نیستند؛ برای ایران می‌خواهند زحمت بکشند... منتها اشخاصی را انتخاب کنید که برای اسلام، برای کشور منتج باشند. نافع باشند، خائن نباشند.»^۲

«برای مجلس مؤسسان باید اشخاصی که در مجلس مؤسسان می‌روند اشخاص امین باشند، اشخاص فاضل باشند،

۱. همان، جلد پنجم، ص ۳۲۳.

۲. همان، جلد ششم، ص ۵۰۱.

اشخاص مطلع باشند؛ گرایش نداشته باشند به چپ و راست؛ ملی باشند، مستقل باشند؛ فکرشان مستقل باشد.^۱

«و باید ملت متوجه باشد که من چون بنای دخالت ندارم، متوجه باشند خودشان که اشخاصی که صحیحند، اشخاصی که متدینند، اشخاصی که ملی هستند، اشخاصی که چپ و راستی نیستند، از افراد، اینها را تعیین کنند. در رئیس جمهور همین طور و در وکلاشان هم همین طور.»^۲

۲ - ۳ - ۳ تعهد به اسلام

«توجه داشته باشید که در آیه‌ای که بناست وکلا تعیین بشوند برای نظر کردن به قانون اساسی، توجه بکنید که اشخاص متدین، اشخاص مطلع، اشخاص متعهد، اشخاصی که اعتقاد به اسلام دارند، اشخاصی که اعتقاد به این نهضت اسلامی دارند، تعیین بکنند که ان شاء الله با نظر آنها یک قانون اساسی اسلامی به تمام معنا بشود.»^۳

«امید است ملت مبارز متعهد به مطالعه دقیق در سوابق اشخاص و گروه‌ها، آرای خود را به اشخاصی دهند که به اسلام عزیز و قانون اساسی وفادار باشند، و از تمایلات چپ و راست مبرا باشند، و به حسن سابقه و تعهد به قوانین اسلام و

۱. همان، ص ۵۱۳.

۲. همان، جلد دوازدهم، ص ۷۴.

۳. همان، جلد هشتم، صص ۳۰۴ - ۳۰۳.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س) □ ۳۱

خیرخواهی امت معروف و موصوف باشند.^۱
«و همین طور در انتخابات توجه کنند، مردم را توجه بدهید به اینکه شما می‌خواهید اسلام را حفظ کنید، باید منتخبن شما اشخاصی باشند که توجه به اسلام داشته باشند، متعهد به اسلام باشند، بازیگر نباشند، به شرق و غرب توجه نداشته باشند.»^۲

«و باید بدانیم که اگر رئیس‌جمهور و نمایندگان مجلس، شایسته و متعهد به اسلام و دلسوز برای کشور و ملت باشند، بسیاری از مشکلات پیش نمی‌آید؛ و مشکلاتی اگر باشد رفع می‌شود. و همین معنی در انتخاب خبرگان برای تعیین شورای رهبری یا رهبر با ویژگی خاص باید در نظر گرفته شود.»^۳

۲- ۳- ۴ اصلح بودن

«انتخابات یک محکی هم برای خودتان است که ببینید آیا می‌خواهید انتخاب اصلح بکنید برای خودتان، یا برای اسلام؟ اگر برای خودتان باشد، شیطانی است. و اما اگر انتخاب اصلح برای مسلمان‌هاست، «کی و از کجاست» مطرح نیست، از هر گروهی باشد، حزب باشد یا غیر حزب، نه حزب اسباب این می‌شود که غیر آن فاسد، و نه صد در صد حزبی بودن باعث صلاح آن‌هاست. و انتخاب اصلح برای مسلمین یعنی انتخاب

۱. همان، جلد دوازدهم، ص ۱۷۸.

۲. همان، جلد هجدهم، ص ۱۷۳.

۳. همان، جلد بیست و یکم، ص ۴۲۲.

فردی که تعهد به اسلام و حیثیت آن داشته باشد؛ و همه چیز را بفهمد، چون در مجلس، اسلام تنها کافی نیست، بلکه باید مسلمانی باشد که احتیاجات مملکت را بشناسد و سیاست را بفهمد و مطلع به مصالح و مفاسد کشور باشد، و ممکن است به شما و گروه شما هم مربوط نباشد. اگر اصلح را انتخاب کردید، کاری اسلامی می‌کنید.^۱

۲ - ۴ تبلیغات انتخاباتی

امروزه در بسیاری از کشورهای غربی، تبلیغات انتخاباتی از مهم‌ترین اولویت‌های احزاب، گروه‌ها و سیاستمداران است و هزینه‌های بسیاری در این باب خرج می‌شود. در واقع از ماه‌ها قبل از برگزاری انتخابات، احزاب با کمک وسایل ارتباط جمعی و با استفاده از شیوه‌های مختلف علمی، برای به دست آوردن آراء مردم تلاش می‌کنند و در این راه از تمسک به جاذبه‌های جنسی و موارد غیر شرعی نیز ابایی ندارند. خوشبختانه با توجه به وجود فرهنگ اسلامی، بسیاری از شیوه‌های نادرست تبلیغاتی در جامعه ایران وجود ندارد. یکی از دلایل این امر رهنمودها و هشدارهای امام خمینی (س) است که تا حد زیادی مورد توجه قرار گرفته و رعایت می‌شود. در اینجا به برخی از این توصیه‌ها اشاره می‌شود.

۲ - ۴ - ۱ رعایت اخلاق و آداب اسلامی

اولین توصیه حضرت امام (س) در این زمینه رعایت اخلاق و آداب

۱. همان، جلد هجدهم، صص ۱۹۷ - ۱۹۶.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س) □ ۳۳

اسلامی است، امری که به خودی خود به معنی کنار گذاردن هرگونه اقدام غیر شرعی در تبلیغات انتخاباتی است:

«از آقایان کاندیداها و دوستان آنان انتظار دارم که اخلاق اسلامی - انسانی را در تبلیغ برای کاندیدای خود مراعات؛ و از هر گونه انتقاد از طرف مقابل که موجب اختلاف و هتک حرمت باشد خودداری نمایند، که برای پیشبرد مقصود، ولو اسلامی باشد، ارتکاب خلاف اخلاق و فرهنگ، مطرود و از انگیزه‌های غیراسلامی است... من بسیار مایل هستم که گروه‌هایی که متعهد و معتقد به جمهوری اسلامی و خدمتگزار به اسلام هستند، در مبارزات انتخاباتی کمال آرامش را در تبلیغ کاندیداهایشان رعایت نمایند، و نسبت به یکدیگر تفاهم و صمیمیت و اخوت اسلامی داشته باشند، و از تفرقه و کدورت شدیداً احتراز کنند که تفرقه و تشتت، دوستان را نگران و دشمنان را کامیاب می‌کند و موجب تبلیغات سوء می‌شود.»^۱

همچنین در جای دیگر توصیه می‌نمایند:

«من از همه قشرها، از همه ملت می‌خواهم که آداب اسلامی خودشان را نسبت به همه امور، خصوصاً در انتخابات حفظ کنند. و مبادا خیال کنند که مبارزات انتخاباتی عبارت از این است که به دیگران بد بگویند و کار شکنی بکنند.»^۲

۱. همان، جلد دوازدهم، ص ۱۲.

۲. همان، ص ۱۵۲ - ۱۵۱.

۲ - ۴ - ۲ عدم توهین به افراد

از دیگر توصیه‌های مهم حضرت امام (س) به افراد و گروه‌ها در تبلیغات انتخاباتی رعایت حیثیت و آبروی افراد و عدم توهین و افترا به یکدیگر است که از گناهان بزرگ محسوب می‌شود:

«لازم است مطلبی را که گاهی شنیده می‌شود که برای تبلیغات انتخاباتی بعضی از کاندیداها - خدای نخواستہ - بعضی دیگر را تضعیف یا توهین می‌کنند، در رابطه با آن تذکر دهم که، امروز این نحو مخالفت‌ها خصوصاً از چنین کاندیداهایی، برای اسلام و جمهوری اسلامی فاجعه آمیز است. اگر فرضاً کسی در دیگری مناقشه دارد، ابراز آن و اظهار در بین مردم هیچ مجوزی ندارد، و حیثیت و آبروی مؤمن در اسلام از بالاترین و والاترین مقام برخوردار است، و هتک مؤمن، چه برسد به مؤمن عالم، از بزرگترین گناهان است و موجب سلب عدالت است. امید است ان شاء الله چنین مطلبی نباشد، و اگر غفلتاً اتفاق افتاده است تکرار نشود.»^۱

ایشان در جای دیگر نیز بر این امر تأکید کرده و می‌فرمایند:

«هیچ مقامی و حزبی و گروهی و شخصی حق ندارد به دیگران که مخالف نظرشان هستند توهین کنند، یا خدای نخواستہ افشاگری نمایند؛ گرچه همه حق تبلیغات صحیح برای خود یا کاندیداهای خود یا دیگران را دارند، و هیچ کس نمی‌تواند جلوگیری از این حق نماید. و البته لازم است تبلیغات موافق

۱. همان، جلد هفدهم، صص ۱۳۴ - ۱۳۳.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س) □ ۳۵

مقررات دولت باشد.^۱

۲ - ۴ - ۳ عدم دخالت شخصی

با توجه به محبوبیت بی سابقه حضرت امام (س) در افکار عمومی و در نزد مردم کشور، بی تردید ایشان می توانستند در هر یک از انتخابات ها با معرفی افراد یا گروه های خاصی باعث پیروزی آنها در انتخابات شوند، اما حضرت امام (س) همواره از تأیید یا تکذیب مستقیم افراد خودداری کرده و آزادی انتخاب مردم را محترم می شمردند:

«اینجانب بنا ندارم از کسی تأیید نمایم، چنانکه بنا ندارم کسی را رد کنم. و از تمام احزاب و گروه ها و افراد می خواهم از نسبت دادن کاندیدای خود به من که از آن استفاده تأیید و یا تعیین و یا رد شود، خودداری کنند.»^۲

«به اطلاع هموطنان عزیز برسانید که: عکس اینجانب دلیل بر تأیید کسی نبوده؛ چنانچه دلیل بر عدم تأیید هم نمی باشد.»^۳

۲ - ۴ - ۴ لزوم انجام کار برای خدا

بالاخره آنکه حضرت امام (س) از همه کاندیداها و طرفداران آنها می خواهند که هدف اصلی از شرکت در انتخابات و تبلیغات را فراموش نکنند زیرا هدف همه این امور باید رضای خدا باشد:

«آن کسی که می خواهد در انتخابات شرکت کند و کاندیدا

۱. همان، جلد هجدهم، ص ۳۳۷.

۲. همان، جلد دوازدهم، ص ۱۲.

۳. همان، ص ۱۱۸.

می‌شود، آن کسی که کاندیدا می‌کند کسی را، آن کسی را که فعالیت انتخاباتی می‌کند، آن کسی که تبلیغ می‌کند برای خودش یا برای غیر، این آزمایش‌اش همانجاست... تویی که فعالیت می‌کنی و تبلیغ می‌کنی برای انتخابات، تبلیغ خودت را می‌کنی یا تبلیغ برای اسلام می‌کنی؟ اگر برای رسیدن به مجلس است، دلت می‌خواهد مجلس بروی و می‌گویی مجلس یک مقامی است، شما تبلیغ برای خودت می‌کنی که همان تبلیغ برای شیطان است. و اگر تبلیغ می‌کنی که بروی خدمت بکنی، من چون می‌توانم خدمت بکنم چرا کنار باشم، بروم خدمت بکنم، این شخص چون لایق است چرا کنار باشد، بیاید خدمت بکند، اگر این طور باشد این برای خداست... باید انسان توجه کند به اینکه آیا من که می‌خواهم یک کسی را انتخاب کنم، اگر این کس یک نفر دیگری از او بهتر بود لکن ارتباطی با من نداشت، بلکه با من هم دلخوری داشت، آیا او را کاندیدا می‌کردم، اگر او را هم کاندیدا می‌کرد معلوم می‌شود که این برای خدا دارد کار می‌کند، کار به خودش ندارد. و اگر این طور نشد بدانند که مسأله، مسأله شیطانی است نه مسأله خدایی...^۱

۲ - ۵ هشدارها و توصیه‌ها

علاوه بر موارد متعددی که تاکنون به آنها اشاره شد امام خمینی (س) در مواقع حساس با توجه به شرایط برگزاری انتخابات مختلف در کشور،

۱. همان، جلد هجدهم، صص ۳۱۱ - ۳۱۰.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی(س) □ ۳۷

توصیه‌ها و هشدارهای مهمی به مردم ایران داده‌اند که توجه به آنها برای همیشه ضروری است. در اینجا به چند مورد از این هشدارها اشاره می‌شود.

۲-۵-۱ جلوگیری از نزاع و تفرقه

اولین هشدار مهم حضرت امام^(س) آن است که اصولاً احزاب و گروه‌ها باید محدوده اختلافات و رقابت‌های انتخاباتی را درک کرده و مواظب باشند که این‌گونه رقابت‌ها منجر به نزاع، تفرقه و برخوردهای قومی و فرقه‌ای نشود، زیرا این موارد می‌تواند منافع ملی و اساس نظام را زیر سؤال ببرد:

«مطلب دیگر اینکه پای صندوق‌ها که می‌روید این طور نباشد که با هم اختلاف پیدا بکنید. یک مسأله‌ای است که برای کشور است. هر یک از اینها که ببرند، برای کشور لابد خدمت خواهند کرد. و اگر خدمت نکنند ملت هست و آنها را برکنار خواهد کرد. از این جهت به طور خصمانه با هم رفتار نکنید. برادر باشید با هم. اگر یکی رئیس جمهور شد، شما هم به او اعانت کنید. این طور نباشد که قبل از اینکه رئیس جمهور بشود بریزید به جان هم. فردا پای این صندوق‌ها بریزید به جان هم. یا بعضی از قشرها شرکت نکنند. من از همه قشرهای ملت، چه فارس، چه ترک، و چه کرد و چه بلوچ و چه ترکمن و چه بختیار[ی] و چه سایر قشرهایی که و طوایفی که هستند در ایران، از اینها تقاضا می‌کنم، عاجزانه تقاضا می‌کنم که طوری نکنید که در خارج منعکس بشود که شما یک مردمی هستید که تربیت اسلامی ندارید. شما یک مردمی هستید که با هم سر

دنیا نزاع می‌کنید... خیلی در صدد این نباشید که برای خاطر اینک که یکی بیشتر می‌خواهد رأی ببرد یکی کمتر می‌خواهد رأی ببرد به هم بریزید و جنگ و نزاع باشد، و اسباب ناراحتی همه را فراهم کنید.^۱

۲-۵-۲ عدم انحصار در انتخابات

یکی دیگر از هشدارهای مهم حضرت امام (س) به همه اقشار ملت آن بود که دخالت در سیاست و انتخابات در انحصار هیچ دسته و گروهی، حتی مجتهدان، نیست و همه افراد و اقشار ملت باید آزادانه در آن شرکت کنند. این هشدار از آنجا صادر شد که عده‌ای می‌خواستند با این ترفند بین اقشار مختلف مردم خصوصاً روحانیون و دانشگاهیان اختلاف بیندازند:

«از اموری که لازم است امروز تذکر بدهم شاید بعد دیر بشود، قضیه انتخابات است. همان طوری که مکرر من عرض کرده‌ام و سایرین هم گفته‌اند، انتخابات در انحصار هیچ کس نیست، نه در انحصار روحانیین است، نه در انحصار احزاب است، نه در انحصار گروه‌هاست. انتخابات مال همه مردم است. مردم سرنوشت خودشان دست خودشان است. و انتخابات برای تأثیر سرنوشت شما ملت است.

از قراری که من شنیده‌ام در دانشگاه بعضی از اشخاص رفته‌اند گفته‌اند که دخالت در انتخابات، دخالت در سیاست است و این حق مجتهدین است. تا حالا می‌گفتند که مجتهدین

۱. همان، جلد دوازدهم، ص ۱۲۷.

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س) □ ۳۹

در سیاست نباید دخالت بکنند، این منافی با حق مجتهدین است... آنجا شکست خورده‌اند حالا عکسش را دارند می‌گویند... هر دویش غلط است... این یک توطئه‌ای است که می‌خواهند همان طوری که در صدها سال توطئه‌شان این بود که باید روحانیون و مذهب از سیاست جدا باشد و استفاده‌های زیاد کردند و ما ضررهای زیاد از این بردیم... حالا دیدند آن شکست خورد، یک نقشه دیگر کشیدند، و آن این است که انتخابات حق مجتهدین است... دانشگاهی‌ها بدانند این را که همان طوری که یک مجتهد در سرنوشت خودش باید دخالت کند، یک دانشجوی جوان هم باید در سرنوشت خودش دخالت کند... این یک توطئه‌ای است برای اینکه شما جوان‌ها را مأیوس کنند.»^۱

۲- ۵- ۳ توجه به توطئه‌های دشمنان

یکی از تذکرات مهم حضرت امام (س) در مورد انتخابات که در آستانه برگزاری انتخابات سومین دوره مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۶۷ ارائه شد آن بود که دشمنان داخلی و خارجی نظام، انواع توطئه‌ها را برای دور کردن مردم از صحنه ایجاد کرده‌اند، و ملت ایران همواره و حتی در زیر بمباران‌های وحشیانه رژیم بعثی نیز باید انتخابات را با شکوه برگزار کند:

«در آستانه انتخابات سومین دوره مجلس شورای اسلامی... با توجه به آگاهی و شعور بالای سیاسی مردم خداجوی ایران،

۱. همان، جلد هجدهم، صص ۳۶۸ - ۳۶۷.

شاید ضرورتی به یادآوری اهمیت شرکت در انتخابات نباشد؛ ولی برای احتیاط در ادای تکلیف شرعی - سیاسی خود نکاتی را متذکر می‌شوم: از آغاز انقلاب تاکنون، یکی از اهداف شوم و پلیدی که همواره مورد توجه استکبار جهانی و نوکران خارجی و داخلی آنها بوده است دور کردن مردم از صحنه‌های انقلاب و گسستن پیوندهای پولادین آنان با آرمان‌های اجتماعی - سیاسی اسلام بوده است. که در راه تحقق آن به انواع حيله‌ها و ترفندهای گوناگون متوسل شده‌اند؛ که بحمدالله سرشان به سنگ خورده است؛ و ملت پیروز و سرافراز ایران با نمایش قدرت عظیم خود در حوادث گوناگون انقلاب این حقیقت و واقعیت را به اثبات رسانیده و نشان داده‌اند که از دریای خروشان وحدت و انسجام آنان چیزی کم نشده و نخواهد شد... بعید به نظر نمی‌رسد که در این روزها یکی از اهداف شرارت‌های اخیر صدامیان در تهدید و ارباب و ادامه بمباران‌ها و موشک باران مناطق مسکونی، علاوه بر سرپوش نهادن بر شکست‌های پیاپی خود در صحنه‌های نبرد، رسیدن به این هدف باشد که حضور مردم را تحت الشعاع این جنایات قرار دهد... غافل از آنکه امت اسلامی ایران سال‌هاست نشان داده‌اند که از این هیاهوها نمی‌ترسند، و مقاوم و استوار در مقابل تمام ابرقدرت‌ها و قدرت‌ها می‌ایستند؛ و به یاری خداوند متعال، ملت شریف ایران با حضور گسترده خود انتخابات را در موعد مقرر و با قدرت و قاطعیت برگزار می‌کنند؛ و مطمئناً در زیر موشک و بمب هم اگر قرار بگیرند، به پای صندوق‌ها می‌روند و به

گفتار دوم: ابعاد انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س) □ ۴۱

تکلیف شرعی و الهی خود عمل خواهند نمود. و اینجانب
تحت هر شرایطی در انتخابات شرکت می‌کنم...^۱

۲- ۵- ۴ وصیت به حضور در صحنه

بالاخره باید توجه داشت که امام خمینی (س) در وصیت نامه سیاسی -
الهی خود نیز مسأله انتخابات را فراموش نکرده و مردم را به حضور در
همه صحنه‌ها فرا خواندند:

«وصیت من به ملت شریف آن است که در تمام انتخاب، چه
انتخابات رئیس‌جمهور و چه نمایندگان مجلس شورای اسلامی و
چه انتخابات خبرگان برای تعیین شورای رهبری یا رهبر، در
صحنه باشند و اشخاصی که انتخاب می‌کنند روی ضوابطی باشد
که اعتبار می‌شود، مثلاً در انتخاب خبرگان برای تعیین شورای
رهبری یا رهبر، توجه کنند که اگر مسامحه نمایند و خبرگان را
روی موازین شرعیه و قانون انتخاب نکنند، چه بسا که خساراتی
به اسلام و کشور وارد شود که جبران پذیر نباشد. و در این
صورت همه در پیشگاه خداوند متعال مسئول می‌باشند. از این
قرار، عدم دخالت ملت از مراجع و علمای بزرگ تا طبقه بازاری
و کشاورز و کارگر و کارمند، همه و همه مسئول سرنوشت
کشور و اسلام می‌باشند؛ چه در نسل حاضر و چه در نسل‌های
آتی؛ و چه بسا که در بعضی مقاطع، عدم حضور و مسامحه،
گناهی باشد که در رأس گناهان کبیره است.»^۲

۱. همان، جلد بیست و یکم، صص ۱۰ - ۹.

۲. همان، صص ۴۲۲ - ۴۲۱.

گفتار سوم:

انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران

سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۶۳ و ۱۳۶۷ هستند و بالاخره پنجم انتخابات اولین دوره مجلس خبرگان رهبری که در سال ۱۳۶۱ برگزار شد. لازم به ذکر است در این بخش نیز تنها گزیده‌ای از مهم‌ترین توصیه‌ها و رهنمودهای حضرت امام^(س) ارائه شده و علاقمندان به ملاحظه مجموعه بیانات ایشان را به کتاب «انتخابات در اندیشه امام خمینی^(س)» و مجموعه «صحیفه امام^(س)» ارجاع می‌دهیم.

۳- ۱- ۱ اهمیت رفراندوم

به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی که نتیجه چندین دهه مبارزه و تقدیم هزاران شهید توسط مردم مسلمان ایران و با رهبری امام خمینی^(س) صورت گرفت، نوبت آن بود که مردم به صورت آزادانه نوع رژیم مورد نظر خود را انتخاب کرده و ثمره مبارزات خود را کسب کنند. اولین گام در این زمینه برگزاری رفراندوم جمهوری اسلامی بود. البته همان طور که امام^(س) تذکر دادند، مردم مسلمان ایران در طول تظاهرات و مبارزات خود، نوع رژیم درخواستی خود را اعلام کرده بودند، ولی با برگزاری رسمی همه پرسی، بهانه‌ای برای دشمنان باقی نمی‌ماند. به هر حال حضرت امام^(س) اهمیت رفراندوم را به مردم گوشزد نمودند:

«امروز اهمال در شرکت در رفراندوم و سردی و سستی در این امر حیاتی، موجب هدر رفتن خون شهیدان و به تباهی کشیدن کشور و اسلام عزیز است. دوستان آگاه من! روز رفراندوم موقع نتیجه گرفتن از زحمات چندین ساله است.»^۱

۱. همان، جلد ششم، ص ۴۰۸.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۴۷

«در آستانه فراندوم لازم است تذکر دهم که این فراندوم سرنوشت ملت ما را تعیین می کند. این فراندوم یا شما را به آزادی و استقلال می کشد و یا مثل سابق به اختناق و پیوستگی.»^۱

«حالا که رژیم سلطنتی رفته و از بین رفته است... برای اینکه ما طرز حکومت را تعیین کنیم، محتاج به یک فعالیت‌هایی است. البته در نظر من - شخص من - این است که احتیاج به فراندوم هم نیست؛ برای اینکه مردم آرای خودشان را در ایران اعلام کردند؛ با فریادها... لکن برای اینکه یک اشکالی [پیش نیاید]... باید تقاضا بشود ثبت بشود شمارش بشود، آراء - برای این، بنابراین است که یک فراندومی بشود.»^۲

۳ - ۱ - ۲ آزادی مردم در رأی دادن

نکته مهم دیگر در بیانات حضرت امام^(س) در این مقطع آن است که ایشان در حالی که همه مردم را به مشارکت در فراندوم دعوت می کردند، بر آزادی مردم در رأی دادن تأکید داشتند:

«من از ملت شریف انتظار دارم که به «جمهوری اسلامی» رأی دهند که تنها این، مسیر انقلاب اسلامی است و کسانی که مخالف هستند آزاد و مختارند که اظهار مخالفت نمایند و علمای اعلام شهرستان‌ها و قرا و قصبات و خود ملت مکلفند

۱. همان، ص ۴۳۳.

۲. همان، ص ۳۲۴.

که نگذارند کسی سلب آزادی از کسی بکند و مراقبت کنند
آزادانه هر کس رأی خود را بدهد.^۱

«همه مردم در آراء آزاد[ند]. وقتی رفتارندوم اعلام شد،
رأی من حکومت جمهوری است، «جمهوری اسلامی» است.
هر کس، هر کس که تبعیت از اسلام دارد، جمهوری اسلامی
باید بخواند. لکن، تمام مردم آزادند که آرای خودشان را
بنویسند و بگویند، بگویند که ما رژیم سلطنتی می خواهیم،
بگویند که ما برگشت محمدرضا پهلوی می خواهیم؛ آزادند!
بگویند که ما رژیم غربی می خواهیم.»^۲

«من تقاضا دارم که همه رأی بدهید به «جمهوری اسلامی».
البته آزاد هستید [به] هر چه خواستید رأی بدهید. و اینکه در
این ورقه‌ها «آری» و «نه» است، شما می توانید در «نه» هر فرمی
را که می خواهید در او بگنجانید. لازم نیست که همان «نه»
باشد؛ شما حق دارید، می توانید که در آن ورقه بنویسید
«جمهوری دموکراتیک»، بنویسید «رژیم سلطنتی». هر چه
خواستید بنویسید مختار هستید.»^۳

۳- ۱- ۳ فقط جمهوری اسلامی

از جمله نکات مهمی که حضرت امام (س) در آن دوره و سپس در مقطع
تصویب قانون اساسی مورد تأکید جدی قرار می دادند، عنوان «جمهوری

۱. همان، ص ۲۶۶ - ۲۶۵.

۲. همان، ص ۲۷۷ - ۲۷۶.

۳. همان، ص ۴۳۵.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۴۹

اسلامی» بود زیرا در آن دوره عده‌ای تلاش می‌کردند تا با اضافه نمودن کلماتی چون «دموکراتیک» به این عنوان به مقاصد خود برسند که با هوشیاری ایشان ناکام ماندند:

«به خواست خداوند متعال به زودی درباره شکل حکومت، رفتارندوم خواهد شد. لازم است تذکر دهم آنچه اینجانب به آن رأی می‌دهم «جمهوری اسلامی» است و آنچه ملت شریف ایران، در سرتاسر کشور با فریاد از آن پشتیبانی نموده است همین «جمهوری اسلامی» بوده است، نه یک کلمه زیاد و نه یک کلمه کم.»^۱

«آقایان، اینهایی که قدرت بر این معنا دارند که تشریف ببرند در بلاد... دعوت کنند به اینکه رأی بدهید به جمهوری اسلامی - این هم با همین کلمه: نه یک حرف زیادت و نه یک حرف کمتر - برای اینکه الآن شیاطین افتاده‌اند دنبال اینکه «جمهوری» محض، همین جمهوری باشد، «جمهوری دموکراتیک» باشد و از این حرف‌ها.»^۲

«دعوت کنید مردم را، دعوت کنید همه را به اینکه در این رفتارندوم به جمهوری اسلامی: «فقط جمهوری اسلامی» یک کلمه این‌ور یک کلمه آن‌ور نباید باشد، نه از آن اسقاط بشود نه به آن زیاد بشود. شیاطین می‌خواهند یک کلمه را اسقاط بکنند یا کلمه [ای] را زیاد بکنند. توجه به این معنا داشته باشید.»^۳

۱. همان، ص ۲۶۵.

۲. همان، ص ۳۲۴.

۳. همان، ص ۳۴۸.

۳- ۱- ۴ رفراندوم بی نظیر

خوشبختانه استقبال بی نظیر مردم مسلمان ایران از رفراندوم جمهوری اسلامی به گونه‌ای بود که در تاریخ ایران و حتی جهان کم نظیر بود و موجب رضایت حضرت امام (س) و ناامیدی دشمنان در آن مقطع شد:

«یک همچو رفراندومی در تمام دنیا سابقه ندارد، در همه دنیا همچو رفراندومی سابقه ندارد. ۳۵ میلیون جمعیت در صورتی که شانزده سال به بالا رأی باید بدهند ... و از بیست میلیون و قدری بالاتر، صد و چهل و چند هزار مخالف.»^۱

«این ملت از باب اینکه مسلمان بود، و از آن طرف رنجها دیده بود، همه با هم جمع شدند و گفتند ما اسلام را می‌خواهیم؛ ما جمهوری اسلامی می‌خواهیم، وقتی هم پای رأی دادن شد، همه دیدید که اگر - چنانچه - قضیه اسلام در کار نبود آن طور رفراندوم را کسی می‌توانست درست بکند؟ امکان نداشت یک همچو رفراندومی - رفراندومی که در تاریخ ایران که هیچ، در تاریخ بشر بی سابقه است - یک رفراندومی که همه با شور و شرف می‌روند:

پیرمرد هفتاد ساله با جوان‌ها، مریض را توی چرخ می‌نشاند و می‌آیند می‌گذارندش دم آنجا تا رأیش را بیندازد.»^۲

«در تاریخ ایران چنین رفراندومی سابقه ندارد، که سرتاسر مملکت با شوق و شرف و عشق و علاقه به صندوق‌ها هجوم

۱. همان، ص ۴۷۴.

۲. همان، جلد هفتم، ص ۳۷۶.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۵۱

آورده و رأی مثبت خود را در آن ریخته و رژیم طاغوتی را برای همیشه در زباله دان تاریخ دفن کنند.^۱

۳-۲ مجلس خبرگان قانون اساسی و رفراندوم آن

به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار نظام جمهوری اسلامی با آرای قاطع ملت در روز ۱۲ فروردین ۱۳۵۸ نوبت به آن رسیده بود که با نگارش قانون اساسی جدید، ارکان این نظام نوین مشخص شود. در این مرحله نیز شاهد برخی توطئه‌ها بودیم که همه با درایت و روشن بینی حضرت امام^(س) خنثی شد. اول آنکه برخی از افراد با این عنوان که تهیه قانون اساسی امری تخصصی است که باید توسط قانون دانان و یا علما انجام شود مراجعه به آراء عمومی را ضروری نمی دانستند اما برخلاف این دیدگاه، امام رجوع به آراء ملت را هم در انتخاب نمایندگان مجلس خبرگان و هم در تصویب قانون اساسی ضروری دانستند. دیگر آنکه همین افراد تلاش کردند تا با بزرگ کردن بیش از اندازه مجلس خبرگان و طولانی کردن زمان تدوین قانون اساسی به یک تا دو سال به مقاصد خود برسند که در هیچ مورد موفق نشدند. زیرا امام خمینی^(س) در هر مقطع با هشدارها و نصایح به موقع خود ملت را از این توطئه‌ها آگاه می ساختند. در اینجا به برخی از این بیانات گرانقدر اشاره می شود.

۳-۲-۱ اهمیت و لزوم مشارکت

اولین توصیه‌های امام^(س) در این زمینه آن بود که مردم نمایندگان را

۱. همان، جلد ششم، ص ۴۵۲.

برای تدوین قانون اساسی انتخاب کنند که قانون اساسی مناسب با نظام جمهوری اسلامی تهیه کنند:

«مهم این است اشخاصی که برای بررسی این قانون تعیین می‌کند ملت بفهمد چه اشخاصی باید تعیین کند. بفهمد که مسأله، مسأله اسلامی است؛ نه مسأله، مسأله غربی، نه مسأله، مسأله شرقی.

ما نمی‌خواهیم قانون اساسی غربی، یا نمی‌خواهیم قانون اساسی شرقی، را بررسی کنیم. ما می‌خواهیم قانون اساسی جمهوری اسلامی را بررسی کنیم. و این لازم است که اشخاصی که انتخاب می‌کنند، مردم انتخاب می‌کنند، آقایان روحانین پیشنهاد می‌کنند... مردمی را پیشنهاد کنند، که اینها علاقه مند به اسلام باشند؛ اینها بدانند اسلام یعنی چه.»^۱

«بروید در این قرا و قصاب مردم را هدایت کنید. امروز باید... مردم را آشنا کنید به وظایف امروزشان که وکلایی که می‌خواهند تعیین کنند، که سرنوشت اسلام باید تعیین بشود، و کلا چه اشخاصی باشند. اشخاصی متدین، مطلع، دانشمند، اسلام شناس، به آن قدری که می‌توانند؛ نه این اشخاصی که می‌نشینند می‌نویسند و کاری به اسلام ندارند. از اینها احتراز کنید.»^۲

در مرحله بعد و پس از انتخاب نمایندگان و تدوین پیش‌نویس قانون اساسی نیز حضرت امام (س) مردم را تشویق کردند که به قانون اساسی

۱. همان، جلد هشتم، ص ۲۲۰.

۲. همان، ص ۳۳۸.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۵۳

رأی بدهند:

«این چیزی که الآن محل بحث ما هست و مورد احتیاج همه ما هست... این است که بروید و تمام اطراف خودتان را، تمام ملت را آشنا کنید به اینکه قانون اساسی را باید به آن رأی بدهید. و ملاحظه کنید، رأی بدهید. البته آزادید هر رأی دلتان می خواهد بدهید، اما بی تفاوت نباشید نسبت به سرنوشت مملکت خودتان، نسبت به اسلام، نسبت به ملت. نسبت به کشور بی تفاوت نباشید. گوش نکنید به این حرف اینها که قانون اساسی خوب نشده، و محتوایش چه است. اینها تمام در نظر دارند که نگذارند که شما رأی بدهید به قانون اساسی، و شما را بی تفاوت کنند یا بدبین کنند.»^۱

۳ - ۲ - ۲ توطئه علیه تدوین قانون اساسی

همان طور که اشاره شد در آن مقطع عده‌ای از دشمنان نظام جمهوری اسلامی تلاش داشتند تا با بهانه‌های مختلف جلوی تهیه و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی را بگیرند و لذا امام^(س) در این مورد هشدارهای متعددی دادند:

«من در این موقع که برای رأی‌گیری در قانون اساسی است احساس خطر می‌کنم، احساس توطئه می‌کنم و لازم می‌دانم تذکراتی به ملت ایران بدهم تا تکلیف خودم را ادا کرده باشم... توطئه این است که تصویب قانون اساسی را به تعویق بیندازند. یک سال، دو سال بحث و شور قرار بدهند، ریشه‌های

۱. همان، جلد یازدهم، ص ۲۵.

گنبدیده به هم متصل بشوند و اساس اسلام را از بین ببرند. تعویق تصویب قانون اساسی و برقراری جمهوری اسلامی، استقرار حکومت اسلامی، این تعویق موجب این می‌شود که اشخاص توطئه‌گر در مرزهای ما در داخل، در خارج، با هم متصل بشوند، و با اتصال با هم اصل قانون اساسی و اصل اساس اسلام را پایمال کنند.^۱

«می‌خواهیم ما قانون اساسی اسلام را بگذرانیم، قانون اساسی جمهوری اسلام را بگذرانیم، اینها به فکر این افتادند که این نگذارند تحقق پیدا بکند به اینکه بگویند باید یک مجلس مؤسسانی نظیر مجلس‌های غرب در اینجا باشد. ششصد - هفتصد نفر عضو داشته باشد. چند ماه طول بکشد تا اعضاها تعیین بشود؛ چند سال طول بکشد تا تصویب بشود. این برای این است که می‌خواهند تأخیر بيفتد بلکه بتوانند این ریشه‌های گنبدیده با هم جمع بشوند و یک مفسده‌ای به بار بیاورند.»^۲

۳ - ۲ - ۳ اسلامی بودن قانون اساسی

از جمله اساسی‌ترین توصیه‌های حضرت امام (س) در مورد قانون اساسی اسلامی بودن آن بود زیرا انگیزه اساسی مردم ایران از برپایی انقلاب اسلامی را حاکمیت اسلام می‌دانستند:

«اکنون که با عنایت خداوند... مجلس رسیدگی پیش‌نویس

۱. همان، جلد هشتم، صص ۱۶۰ - ۱۵۹.

۲. همان، ص ۱۹۴.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۵۵

قانون اساسی کار خود را شروع می‌کند، به جاست تذکراتی به ملت شریف و... بدهم. بر هیچ یک از آنان که از انقلاب اسلامی ایران اطلاع دارند پوشیده نیست که انگیزه این انقلاب و رمز پیروزی آن اسلام بوده... با توجه به مراتب فوق، قانون اساسی و سایر قوانین در این جمهوری باید صد در صد بر اساس اسلام باشد. و اگر یک ماده هم برخلاف احکام اسلام باشد، تخلف از جمهوری و آرای اکثریت قریب به اتفاق ملت است بر این اساس، هر رأی یا طرحی که از طرف یک یا چند نماینده به مجلس داده شود که مخالف اسلام باشد، مردود و مخالف مسیر ملت و جمهوری اسلامی است.^۱

۳ - ۲ - ۴ نظر خواهی از همه مردم

بالاخره تذکر این نکته در اینجا ضروری است که پس از تهیه پیش‌نویس قانون اساسی، حضرت امام (س) آن را به همه اقشار ملت عرضه نموده و از آنها خواستند با دقت همه موارد آن را بررسی نموده و نظر دهند. بی‌تردید این امر حاکی از اوج علاقه و اعتماد ایشان به مردم مسلمان ایران بود.

«آن که الآن محل ابتلای همه ما هست این است که یک پیش‌نویس از قانون اساسی شده است و این پیش‌نویس به معرض افکار عمومی گذاشته شده است. الآن باید همه قشرها و شما روحانیون و همه روحانیون همه بلاد و همه روشنفکران اسلامی و همه متفکرین اسلامی، با دید اسلامی، برای

۱. همان، جلد نهم، ص ۳۰۸.

جمهوری اسلامی، این قانون را بررسی کنند و نظر بدهند. این قانونی که پیش نویس شده است برای این است که همه نظر بدهند... یکی یکی موادش را یک ماه مهلت دارید، یکی یکی موادش را در نظر بگیرید، و هر چه به نظرتان رسید که برای اسلام مفید است و موافق با جمهوری اسلامی است و در این قانون ناقص است، در آن جهت تذکر بدهید و بنویسید و در روزنامه‌هایی که هست منتشر کنید.^۱

گذشت زمان نشان داد که این اقدامات حضرت امام (س) باعث خستگی شدن بسیاری از توطئه‌ها و کارشکنی‌های بعدی دشمنان انقلاب اسلامی شد. ایشان بعدها نیز با اشاره به این اقدامات، بر خستگی شدن توطئه‌ها تأکید کردند:

«صحبت از قانون اساسی شد. خواستند نگذارند این قانون اساسی اصلش نوشته بشود. از آنجا شروع کردند که بگذارید تا مجلس مؤسسان پیدا بشود... اینها می‌خواستند که نگذارند جمهوری اسلامی، قانون اساسی اسلامی داشته باشید. از آنکه گذشت و رأی دادید... باز کارشکنی می‌کردند. در رأی دادن هم کارشکنی می‌کردند. این قدر تبلیغات کردند که یک دسته از برادرهای ما قهر کردند. مع ذلک نود درصد رأی دادید. یک دموکراسی به اصطلاح آنها! حالا ما با اصطلاح آنها می‌گوییم یک «دموکراسی دوآتشه!» یعنی دو دفعه به رأی عمومی گذاشتن. یک دفعه خبرگان را خود ملت تعیین کرد. یک دفعه بعد از اینکه خبرگان تعیین شدند و به رأی ملت

۱. همان، جلد هشتم، صص ۲۱۹ - ۲۱۸.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۵۷

تعیین شدند، خود قانون را رأی ملت تصویب کرد. در عالم یک همچو دموکراسی ما نداریم.^۱

۳-۳ انتخاب ریاست جمهوری

به دنبال تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با رأی قاطع مردم مسلمان ایران، زمینه برای شکل‌گیری کامل نهادهای قانونی در کشور فراهم شد که اولین گام در این راه انتخاب نخستین رئیس جمهور کشور با رأی مستقیم مردم بود. در این مقطع هر چند بسیاری از توطئه‌ها علیه نظام نوپای جمهوری اسلامی خنثی شده بود. با این حال هنوز گروه‌های مختلف از جمله منافقین و لیبرال‌ها در صحنه حاضر بودند و ماهیت آنها برای مردم روشن نشده بود.

در این میان همان طور که اشاره شد امام خمینی^(س) علی‌رغم همه هشدارها و توصیه‌ها، حق انتخاب نهایی را به مردم می‌دادند. این امر منجر به انتخاب بنی صدر به عنوان اولین رئیس جمهور پس از پیروزی انقلاب اسلامی شد. حضرت امام^(س) بعدها با تکیه بر این «اشتباه» که منجر به بسیاری از نابسامانی‌ها در کشور شد، از مردم می‌خواستند که به اهمیت انتخاب افراد مناسب واقف باشند. در اینجا به برخی از رهنمودهای مهم ایشان در باب انتخابات ریاست جمهوری اشاره می‌شود.

۳-۳-۱ اهمیت و لزوم اهتمام

بررسی بیانات امام خمینی^(س) در مورد انتخابات ریاست جمهوری نشان

۱. همان، جلد یازدهم، ص ۳۷۱.

می‌دهد که ایشان در هر سه دوره بر اهمیت این انتخابات به عنوان امری سرنوشت ساز و لزوم مشارکت گسترده مردم تأکید فرموده‌اند. در اینجا به یک نمونه از رهنمودهای ایشان در هر دوره اشاره می‌شود:

«چیزی که لازم است عرض کنم این است که در این موقع که یک مرحله دیگری از مراحل که در کشور ما می‌خواهد تحقق پیدا بکند در دست اجراست، و آن تعیین رئیس جمهور است... روز سرنوشت سازی است. می‌خواهید زمام کشور را به یک کسی بدهید که مؤثر است در مقدرات کشور شما. سهل انگاری نکنید و به پای صندوق‌ها بروید.»^۱

«به زن و مرد و آن کسی که به حد رأی دادن قانونی رسیده واجب است این مسأله که در پای صندوق‌های تعیین رئیس جمهور حاضر بشوند و رأی بدهند. چنانچه سستی بکنید، کسانی که می‌خواهند این کشور را به باد فنا بدهند، ممکن است پیروز بشوند. باید همه شما، همه ما، زن و مرد، هر مکلف همان طور که باید نماز بخواند، همان طور باید سرنوشت خودش را تعیین کند.»^۲

«اکنون که با از دست دادن سربازی گرانقدر و رئیس جمهوری خدمتگزار و متعهد چون شهید رجایی - که خدایش رحمت فرماید- برای تعیین رئیس جمهور به پای صندوق‌های رأی خواهیم رفت، لازم است ملت عزیز رشد و استقامت و پایداری خود را در پیشگاه خالق و صاحب اسلام و

۱. همان، جلد یازدهم، ص ۳۹۳.

۲. همان، جلد پانزدهم، ص ۲۸.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۵۹

در نزد جهانیان و در پیش چشمان حیرت زده دشمنان... ثابت و با شور هر چه بیشتر، یکپارچه در این امری که حفظ حیثیت جمهوری اسلامی و ملت شریف بسته به آن است به سوی صندوق‌های رأی چون موجی خروشان و دریایی موج... رأی... بدهید. امروز شرکت در انتخابات ریاست جمهور نه فقط یک وظیفه اجتماعی و ملی است، بلکه یک وظیفه شرعی اسلامی و الهی است که شکست در آن، شکست جمهوری اسلامی است. که حفظ آن بر جمیع مردم از بزرگترین واجبات و فرایض است...^۱

۳- ۲- شناخت صلاحیت و سوابق کاندیداها

دومین توصیه مهم حضرت امام^(س) در هنگام انتخابات ریاست جمهوری توجه مسئولان و مردم به صلاحیت و سوابق کاندیداهای ریاست جمهوری و رأی هوشمندانه بود:

«توجه داشته باشند آقایان که آن صفتی که در قانون اساسی برای رئیس جمهور تعیین کرده‌اند مراعات کنند. قانون اساسی را ملاحظه کنند... و کسی که دارای آن صفات بود و او را به آن صفات می‌شناسید به او رأی بدهید، و اگر فاقد آن صفات باشد، احتراز کنید از رأی دادن به او...»^۲

«من امیدوارم که اشخاصی که کاندیدا شدند برای ریاست جمهوری شما توجه کنید و کسی که از همه متعهدتر به اسلام،

۱. همان، ص ۲۵۰.

۲. همان، جلد یازدهم، ص ۳۹۳.

سوابق سوابق خوب، پیوسته به هیچ طرفی نه شرقی باشد، نه غربی باشد، نه غربزده باشد، نه شرق زده باشد، مسلمان باشد، پیرو احکام اسلام باشد، ملی باشد، دلسوز به ملت باشد، خدمتگزار به ملت باشد، سوابقش خوب باشد، در رژیم سابق هیچ گاه وارد نشده باشد... از خودتان باشد و برای خودتان. اختیار دست شماست. من بنا ندارم که کسی را تعیین کنم. ما همین اوصاف رئیس جمهور را و اوصاف و کلایی که بعد می خواهید ان شاء الله تعیین کنید باید بگوییم و شما خودتان انتخاب کنید و از تفرقه و تفرق پرهیز کنید.»^۱

۳ - ۳ - ۳ توجه به اشتباه گذشته

همان طور که ملاحظه می شود حضرت امام (س) ضمن تأکید بر دقت مردم در انتخاب درست کاندیداهای ریاست جمهوری تأکید می نمایند که در نهایت انتخاب با خود مردم است البته به طور طبیعی گاهی نیز اشتباهاتی پیش می آید که باید باعث عبرت در آینده شود، چنانکه در اولین دوره انتخابات ریاست جمهوری بر اثر اشتباه فردی چون بنی صدر انتخاب شد. ایشان در این مورد تأکید می نمایند:

«ما یک سیلی خوردیم از اشتباه، ما همه این نابسامانی هایی که الآن داریم برای اینکه اشتباه کردیم، نباید اشتباه تکرار بشود. دنبال این باشید که یک نفر صد در صد مکتبی، اسلامی، در خط اسلام، برای ریاست جمهور انتخاب کنید. همه گروه ها و همه جمعیت ها، همه علمای بلاد و همه مردم بلاد باید در این

۱. همان، صص ۴۸۵ - ۴۸۴.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۶۱

امر حیاتی که اگر اشتباه باز بکنیم، باز بعد از چندی باید یک
عزلی پیش بیاید و دوباره از سرگرفتار بشود، باز اشتباه نکنیم.^۱

۳ - ۳ - ۴ توصیه به رئیس جمهور

بالاخره باید توجه داشت که حضرت امام^(س) علاوه بر آنکه مردم را
مکلف به حضور در صحنه و یاری دولت می‌دانستند، از رئیس جمهور و
سایر کارگزاران دولت نیز انتظار داشتند که تا می‌توانند به این مردم
شریف خدمت کنند:

«آقای رئیس جمهور و سایر دست اندرکاران و دولتمردان در
جمهوری اسلامی باید بدانند که ملت شریف ایران بر همه آنان
محبت و منت دارند، چرا که این ملت فداکار است که در اول
انقلاب با نثار خون جوانان خود و زحمات طاقت فرسا پیروزی
را به دست آورد و همه را از زندان‌ها و تبعیدها و انزواها و
اختناق‌ها نجات داد و حکومت را از ستمگران بازستاند و به
آنان تحویل داد. و همین ملت است که از اول پیروزی تاکنون
در صحنه بوده و... هم اینانند که به خواست خداوند تعالی
قادرند کشور را حفظ و از شر شیاطین نجات دهند؛ و اینانند
که بر همه ماها و شماها حق دارند و همه می‌بایست دین خود
را به آنان ادا کنیم و در خدمت ملت خصوصاً مستضعفین که
سنگینی این جمهوری به دوش آنان بوده و بدون کوچکترین
توقعی در خدمت اسلامند، با جان و دل کوشا باشیم.»^۲

۱. همان، جلد پانزدهم، ص ۲۸.

۲. همان، ص ۲۸۰.

۳- ۴- انتخابات مجلس شورای اسلامی

بررسی رهنمودهای گرانقدر امام خمینی^(س) نشان می‌دهد که بیشترین بیانات ایشان در باب انتخابات مربوط به انتخابات مجلس شورای اسلامی است. تأکید بر اهمیت و نقش مجلس در نظام جمهوری اسلامی، تأثیر این نهاد یعنی قوه مقننه در سرنوشت نظام، مقایسه مجلس شورای اسلامی با مجالس قبلی، توصیه‌های متعدد به مردم برای انتخاب بهترین افراد برای نمایندگی مجلس، توصیه به نمایندگان مجلس و اعضای شورای نگهبان برای دقت در وضع قوانین، توصیه به نمایندگان مجلس برای خدمت به محرومین جامعه و دخالت ایشان برای حل مشکلاتی که در مراحل در ارتباط مجلس با دولت یا مجلس با شورای نگهبان پیش می‌آید، گوشه‌ای از دغدغه‌های حضرت امام^(س) در مورد مجلس شورای اسلامی و مجموعه قوه مقننه در نظام جمهوری اسلامی است. در اینجا امکان بررسی مفصل این رهنمودها وجود ندارد، لذا با ذکر برخی از مهم‌ترین محورهای بیانات ایشان، علاقه‌مندان را به منابع متعدد موجود در این زمینه ارجاع می‌دهیم.

۳- ۴- ۱ اهمیت و نقش مجلس

حضرت امام^(س) در مقاطع مختلف بر اهمیت مجلس و نقش بی‌بدیل آن در نظام جمهوری اسلامی تأکید کرده و این نهاد را از مهم‌ترین نهادهای کشور دانسته‌اند. در اینجا تنها به چند نمونه از بیانات ایشان در این زمینه اشاره می‌شود:

«مجلس تنها ملجأیی است که برای يك ملت است. مجلس

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۶۳

قوه مجتمع یک ملت است در یک گروه. تمام قوای یک ملت در یک گروه مجتمع است. و مجلس از همه مقاماتی که در یک کشوری هست بالاتر است.^۱

«من تکرار می‌کنم مجلس بالاترین مقام است در این مملکت. مجلس اگر رأی داد و شورای نگهبان هم آن رأی را پذیرفت، هیچ کس حق ندارد یک کلمه راجع به این بگوید. من نمی‌گویم رأی خودش را نگوید؛ بگوید؛ رأی خودش را بگوید؛ اما اگر بخواهد فساد کند، به مردم بگوید که این شورای نگهبان کذا و این مجلس کذا، این فساد است، و مفسد است یک همچو آدمی، تحت تعقیب مفسد فی الارض باید قرار بگیرد... این مجلس فراهم آمده از «الله اکبر»های مردم است.»^۲

«امروز روزی است که باید راجع به تکلیف خودمان در انتخابات عرض کنم، باید عرض کنم که یکی از اموری که مطمح نظر آنهایی است که می‌خواهند این انقلاب را به شکست برسانند قضیه مجلس است. مجلس یک چیز سهلی نیست کارش. مجلس یک چیزی است که در رأس همه اموری که در کشور است واقع است. یعنی مجلس خوب همه چیز را خوب می‌کند و مجلس بد همه چیز را بد می‌کند.»^۳

«من تأیید می‌کنم مجلس را و همیشه سفارش می‌کنم به ملت که مجلس را باید تأیید کنند. و مجلس از ارگان‌هایی

۱. همان، جلد دوازدهم، ص ۲۰۰.

۲. همان، جلد چهاردهم، ص ۳۷۰.

۳. همان، جلد هجدهم، ص ۲۸۲.

است که لازم است بر همه ما که او را تأیید کنیم. و هیچ کس حق ندارد که راجع به مجلس جسارتی بکند، و مجلس حقش است که موافق و مخالف داشته باشد و ممتنع، و یک مسأله‌ای است که همیشه باید در مجلس باشد.^۱

۳ - ۴ - ۲ لزوم انتخاب بهترین‌ها

با توجه به اهمیتی که حضرت امام (س) به مجلس شورای اسلامی می‌دادند، در مورد انتخاب بهترین افراد برای این نهاد نیز توصیه‌های متعددی داشتند. از جمله این توصیه‌ها انتخاب افراد خدمتگزار، متعهد، متخصص، متدین، مکتبی و دلسوز است، البته همان طور که اشاره شد باز هم بر حق انتخاب آزاد ملت تأکید داشتند:

«من متواضعانه از شما می‌خواهم که حتی الامکان در انتخاب اشخاص با هم موافقت نمایید و اشخاصی اسلامی، متعهد، غیر منحرف از صراط مستقیم الهی را در نظر بگیرید و سرنوشت اسلام و کشور خود را به دست کسانی دهید که به اسلام و جمهوری اسلامی و قانون اساسی معتقد و نسبت به احکام نورانی الهی متعهد باشند و منفعت خود را بر مصلحت کشور مقدم ندارند.»^۲

«و مجرد اینکه این آدم یک آدم خوبی است خیلی، اول وقت نمازش را می‌خواند و نماز شب می‌خواند. این برای مجلس کفایت نمی‌کند. مجلس اشخاص سیاسی لازم دارد، اشخاص اقتصاددان لازم دارد، اشخاص سیاستمدار لازم دارد،

۱. همان، جلد نوزدهم، ص ۳۹۷.

۲. همان، جلد دوازدهم، ص ۱۴۹.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۶۵

اشخاص مطلع بر اوضاع جهان لازم دارد.^۱

«مجلس امروز مواجه است با دنیای پر آشوب صنعتی و سیاسی پیچیده و فرهنگ‌های غربی و شرقی و صحنه‌های تنازع بقای بین‌المللی. و چنین مجلسی باید انباشته از مطلعین و دانشمندان و متخصصان در هر رشته باشد.»^۲

«باید مردم را برای انتخابات آزاد گذاریم، و نباید کاری بکنیم که فردی بر مردم تحمیل شود. بحمدالله مردم ما دارای رشد دینی و سیاسی مطلوب می‌باشند، و خود افراد متدین و درد مستضعفان چشیده و آگاه به مسائل دینی - سیاسی و همگام با محرومین را انتخاب خواهند کرد.»^۳

۳ - ۴ - ۳ دقت در وضع قوانین

از جمله توصیه‌های مهم حضرت امام^(س) به نمایندگان مجلس شورای اسلامی دقت در وضع قوانین و اسلامی بودن کامل آنها بوده است. این توصیه از آنجا ناشی می‌شود که مهم‌ترین کار مجلس قانون گذاری برای حل مشکلات و معضلات موجود در نظام است:

«مجلس محترم شورای اسلامی که در رأس همه نهادهاست، در عین حال که از اشخاص عالم و متفکر و تحصیلکرده برخوردار است، خوب است در موارد لزوم از دوستان متعهد و صاحب نظر خود در کمیسیون‌ها دعوت کنند که با برخورد

۱. همان، جلد هجدهم، ص ۲۸۴.

۲. همان، ص ۳۳۶.

۳. همان، جلد بیستم، صص ۲۹۵ - ۲۹۴.

نظرها و افکار، کارها سریعتر و محکمتر انجام گیرد.^۱

«بحث در مجلس از مسائل بسیار مهم است که باید بحث بشود، باید هر مسأله‌ای با دقت رسیدگی بشود و در کمیسیون‌ها اولاً و بعد در مجلس ثانیاً و بعد هم در شورای نگهبان ثالثاً رسیدگی بشود که وقتی یک قانون از مجلس بیرون آمد، یک قانون صد در صد شرعی باشد؛ چه موافق با احکام اولیه که مال اسلام است. یا موافق با احکام ثانویه که آن هم مال اسلام است.»^۲

«مجلسیان در تصویب لوایحی که از ارگان‌ها به آنها می‌رسد، با تحقیق و تدقیق و مراعات موازین اسلامی تسریع نمایند و مواردی که احتیاج به تشخیص متخصصین دارد از آنان دعوت و مشورت و نظر خواهی نمایند.»^۳

۳ - ۴ - ۴ تذکراتی به نمایندگان

نمایندگان مجلس شورای اسلامی، علاوه بر وظیفه مهم قانونگذاری وظایف و تکالیف مهمی دارند که در مواضع مختلف مورد تأکید امام خمینی (س) قرار گرفته است. توجه به حال محرومین جامعه و خدمت به آنها، تلاش برای یاری دولت و تفاهم با آن برای پیش برد امور، استفاده از اهرم نظارت بر قوه مجریه بدون قصد عیب جویی و انتقام‌گیری و دقت در نطق‌های قبل از دستور، نمونه‌ای از تذکرات مهم امام (س) به

۱. همان، جلد هفدهم، ص ۳۲۰.

۲. همان، ص ۴۷۲.

۳. همان، جلد پانزدهم، ص ۳۸۷.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۶۷

نمایندگان مردم است:

«امید آن است که رسیدگی به حال مستضعفین و مستمندان کشور که قسمت اعظم ملت مظلوم را در بر می‌گیرد در رأس برنامه‌ها قرار گیرد، و در نخستین مجلس شورای اسلامی طرح‌هایی جدی در رفاه حال این طبقه محروم داده شود.»^۱

«و مهم این است که مجلسی‌ها با هم و با دولت و با سایر مقامات تفاهم داشته باشند. و مجلسی که اساس یک کشور است باید محلی برای بحث و ساختن اخلاق جامعه باشد، و انتقاد و استیضاح حق مجلس است اما برخورد با متخلف با آرامی و طرح مسائل اخلاقی بهتر رفع اختلاف می‌کند تا با الفاظ نیش دار و مقابله کردن با یکدیگر.»^۲

«شک نیست که مجلس به همه امور کشور نظارت دارد؛ و حق نمایندگان است که از هر انحراف و خلافی که از وزرا و ادارات می‌بینند به حکم قانونی جلوگیری کنند و دولت را تا حد استیضاح بکشانند. لکن فرق‌هاست بین نظارت و استیضاح، و بین عیب‌جویی و انتقام‌گیری.»^۳

«از امور لازم‌التذکر راجع به نطق‌های قبل از دستور است... و گاهی بعضی نطق‌ها موجب تأسف بسیار و تأثر است؛ و چه بسا که اهانت به یک مسلمان و مؤمن را به حد اعلی می‌کشاند و حیثیات انسان‌ها را لکه دار می‌کند... و کلای محترم در

۱. همان، جلد دوازدهم، ص ۳۶۲.

۲. همان، جلد هجدهم، صص ۴۳ - ۴۲.

۳. همان، صص ۴۶۶ - ۴۶۵.

۶۸ □ اهمیت انتخابات از دیدگاه امام خمینی (س)

برخوردها و نطق‌ها، که در همه جا منتشر می‌شود آموزنده
اخلاق کریم انسانی و اسلامی باشند»^۱

۳- ۵ انتخابات مجلس خبرگان رهبری

یکی دیگر از نهادهای اساسی نظام جمهوری اسلامی ایران که انتخابات
اولین دوره آن در زمان حیات گرانقدر امام خمینی (س)^۱ برگزار گردید،
مجلس خبرگان رهبری بود. لازم به ذکر است این مجلس با مجلس
خبرگان قانون اساسی یا مجلس مؤسسان تفاوت اساسی دارد.

مجلس خبرگان قانون اساسی تنها یکبار و آن هم برای تدوین قانون
اساسی نظام جمهوری اسلامی تشکیل شد. اما مجلس خبرگان رهبری
همواره وجود داشته و وظیفه اصلی آن انتخاب رهبر جدید نظام در
صورت نیاز است.

به هر حال امام خمینی (س)^۱ در مورد این مجلس مهم نیز توصیه‌ها و
رهنمودهای مهمی ارائه نموده‌اند.

۳- ۵- ۱ اهمیت این مجلس

از دیدگاه حضرت امام (س)^۱ مجلس خبرگان رهبری از ارکان مهم نظام
جمهوری اسلامی، مایه تقویت رهبری و پشتوانه کشور است:

«امروز در ملت ما مطرح است قضیه مجلس خبرگان برای
تعیین رهبری. این مسأله‌ای است که نباید ملت ایران برای آن
کم ارج قائل باشد. الآن یک دسته از فراری‌ها] - که شنیدم -

۱. همان، صص ۴۶۸ - ۴۶۷.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۶۹

دوره افتاده‌اند که این مجلس خبرگان نباید باشد، برای اینکه تضعیف رهبری است. مجلس خبرگان تقویت رهبری است. گول این حرف‌ها را نخورند.^۱

«مجلس خبرگان یک مجلسی است که باید شما و ملت [باید] بدانند که این مجلس پشتوانه کشور است برای حفظ امنیت کشور و حفظ استقلال کشور و حفظ آزادی برای کشور و اگر مسامحه در این امر بشود، یک تقصیری است که ممکن است جبران بعدها نشود این تقصیر.»^۲

۳- ۵- ۲ تکلیف شرکت در انتخابات

با توجه به اهمیتی که حضرت امام^(س) برای این مجلس قائل بودند، مانند سایر انتخابات از همه مردم درخواست کردند که به طور گسترده در صحنه حضور داشته و در انتخابات شرکت کنند. علاوه بر این تأکید نمودند که افراد واجد شرایط برای حضور در مجلس خبرگان رهبری نیز حتماً به عنوان کاندیدا ثبت نام کنند:

«از جمله چیزهایی که باز تکلیف همه ماست و تکلیف آقایان است که مردم را به آن دعوت کنند و دنباله حضور در صحنه است این است که مجلس خبرگانی که ما امروز در پیش داریم، این طور نباشد که آقایان، دیگران کناره‌گیری کنند، سستی کنند؛ ملت را دعوت کنند، خودشان تشریف ببرند به پای صندوق رأی، رأی بدهند، ملت را دعوت کنند به

۱. همان، جلد هفدهم، صص ۱۰۲ - ۱۰۱.

۲. همان، ص ۱۱۳.

رأی. منتها ملت و شما و هر کس آزاد است همیشه و به هر کس که می‌خواهد رأی می‌دهد، ولو آنکه آقایان و - فرض کنید که - علمای حوزه علمیه تهران یا قم آنها را معرفی نکرده باشند.»^۱

«این یک تکلیف است. حفظ اسلام یک تکلیف شرعی است برای همه ما. حفظ مملکت توحیدی یک تکلیفی است برای همه قشرهای ملت و چنانچه همه با هم نباشند و در صحنه حاضر نباشند و رأی به و کلا ندهند و رأی به مجلس خبرگان ندهند و وکلایی که باید تعیین بشود و کسری دارند رأی کم بیاورند، این [ها] بر خلاف تکلیف عمل کرده‌اند... مجلس خبرگان تکلیف است برای همه که هم در آنکه می‌خواهد خبره بشود باید برود اسم نویسی کند، آنکه لایق است برود و اسم نویسی کند و ملت به آنها رأی بدهند.»^۲

۳ - ۵ - ۳ مسئولیت خبرگان

به دنبال برگزاری پرشور انتخابات اولین دوره مجلس خبرگان رهبری، امام خمینی (س) با ارسال پیامی، مسئولیت مهم و خطیر این مجلس را گوشزد نمودند:

با تأیید خداوند متعال... مجلس مبارک خبرگان... مفتوح گردید. مجلسی که برای ادامه نظام جمهوری اسلامی و شرعیت بخشیدن به آن نقش اساسی دارد... اکنون شما، ای

۱. همان، ص ۱۲۰.

۲. همان، ص ۱۰۲.

گفتار سوم: انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران □ ۷۱

فقهای شورای خبرگان و ای برگزیدگان ملت ستمدیده در طول تاریخ شاهنشاهی و ستم شاهی، مسئولیتی را قبول فرمودید که در رأس همه مسئولیت‌هاست؛ و آغاز به کاری کردید که سرنوشت اسلام و ملت رنج‌دیده و شهید داده و داغ‌دیده گرو آن است. تاریخ و نسل‌های آینده درباره شما قضاوت خواهند کرد... کوچکترین سهل‌انگاری و مسامحه و کوچکترین اعمال نظرهای شخصی و خدای نخواستہ تبعیت از هواهای نفسانی، که ممکن است این عمل شریف الهی را به انحراف کشاند، بزرگترین فاجعه تاریخ را به وجود خواهد آورد... بالاترین انحراف، که منجر به انحراف تمام ارگان‌ها می‌شود، انحراف رهبری است، که امروز شما نقش اول آن را دارید.»^۱

۳- ۵- ۴ نحوه انتخاب رهبر نظام

علاوه بر تأکید بر مسئولیت سنگین نمایندگان مجلس خبرگان رهبری، امام^(س) بسیار تأکید نمودند که مهم‌ترین نکته در هنگام انتخاب رهبر توسط این مجلس، رضای الهی است:

«و من امیدوارم که خداوند تبارک و تعالی، به شما آقایان که برگزیده این ملت هستید، برای این مسئله‌ای که در قانون اساسی است و برای تعیین رهبر یا شورای رهبری توجه به این معنا بسیار داشته باشید که آیا تعیین فلان آدم که در ذهن من است... چون رفیق من است؟ و آنکه می‌گویند این صلاحیت

۱. همان، جلد هجدهم، صص ۶- ۳.

ندارد، برای خدا دارد این حرف را می‌زند یا برای اینکه مثلاً رقابتی با او دارد؟ ... در تعیین رهبر، ... حق را ملاحظه کنید؛ آن که مرضی خداست، نه آنکه مرضی نفس شیطانی ماست. مسأله مهم است. اهمیت حیاتی دارد مسأله... این یک تکلیف الهی است به عهده‌تان آمده و قبول کردید؛ وقتی قبول کردید، باید از عهده‌اش برای خدا برآید، و هر چه فکر می‌کنید راجع به این مسأله برای خدا باشد.»^۱

جمع‌بندی

به اذعان بسیاری از پژوهشگران و محققان، وقوع انقلاب اسلامی در ایران، آغاز دوران جدیدی را در جامعه ایران، جهان اسلام و عرصه جهانی باعث شده است. ایجاد نظام جمهوری اسلامی براساس اصول دین اسلام، در عصر سلطه اندیشه‌های سکولاریستی و الگوهای شرقی و غربی امری بی‌سابقه و بدیع بود. هرچند دشمنان این نظام نوین، تصور نمی‌کردند، اما امام خمینی^(س) توانستند، با تلاش‌ها و رهنمودهای خود، این نظام نوین را مرحله به مرحله جلو برده و آن را از خطرات و آفات مصون سازند.

اکنون پس از گذشت نزدیک به سه دهه، نهال ضعیف نظام جمهوری اسلامی، به درختی تناور تبدیل شده، که ریشه‌های آن در اعماق زمین استحکام یافته است. از جمله ثمرات مهم ایجاد نظام جمهوری اسلامی در ایران، تحول فرهنگ سیاسی مردم از حالت محدود، تبعی و اقتدارگرا به فرهنگ مشارکتی، فعال و پویاست، افزایش آگاهی سیاسی مردم،

امکان مشارکت آزادانه آنها در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و انتخاب مستقیم و غیرمستقیم همه مسئولان نظام به دست مردم باعث شد که شکاف تاریخی مردم و حکومت در ایران تا حد زیادی برطرف شود.^۱ همه این تحولات از آنجا ناشی شد که پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با اصرار امام خمینی (س) برای اولین بار زمینه و شرایط برگزاری آزادانه انتخابات در کشور فراهم شد. مروری بر سیره و بیانات ایشان در دوران نظام جمهوری اسلامی نشان می‌دهد که حتی در سخت‌ترین شرایط سیاسی و در زیر بمباران‌ها و موشک باران‌های رژیم بعثی، انتخابات و مشارکت سیاسی مردم در صحنه فراموش نگردید. به این ترتیب امروزه برگزاری انتخابات و مشارکت سیاسی و انتخاباتی مردم در نظام جمهوری اسلامی به فرهنگ عمومی تبدیل شده و همین امر را باید عامل بیمه شدن نظام جمهوری اسلامی در برابر توطئه‌های متعدد دشمنان دانست. در این مجموعه مختصر تلاش شد تا با مروری مجدد بر رهنمودها و توصیه‌های گرانقدر امام خمینی (س) در باب انتخابات، گوشه‌ای از اندیشه‌های سیاسی بدیع ایشان بررسی گردد. بی‌تردید پیروی هوشمندانه از رهنمودها و توصیه‌های روشنگرانه ایشان، تنها راه سربلندی و بقای نظام جمهوری اسلامی است.

۱. برای مباحث مفصل در این زمینه به عنوان نمونه نک به: محمدرضا شریف، انقلاب آرام، درآمدی بر تحول فرهنگ سیاسی در ایران، تهران: انتشارات روزنه، ۱۳۸۱.

فهرست منابع

فهرست منابع

۱. انتخابات در اندیشه امام خمینی^(س)، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی^(س)، چاپ پنجم، ۱۳۸۴.
۲. ایوبی، حجت‌الله، مشارکت انتخاباتی، علل و انگیزه‌ها، در مجموعه مقالات مشارکت سیاسی، به اهتمام علی‌اکبر علیخانی، تهران، نشر سفیر، ۱۳۷۷.
۳. ایوبی، حجت‌الله، اکثریت چگونه حکومت می‌کند؟، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۹.
۴. پای، لوسین و دیگران، بحران‌ها و توالی در توسعه سیاسی، ترجمه غلامرضا خواجه سرّوی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۰.
۵. حکمت‌نیا، محمود، آرای عمومی، مبانی، اعتبار و قلمرو، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۲.
۶. خداوردی، علی، مشارکت عمومی و همبستگی ملی، تهران،

- سازمان عقیدتی - سیاسی نیروی انتظامی، ۱۳۸۴.
۷. شریف، محمدرضا، انقلاب آرام، درآمدی بر تحول فرهنگ سیاسی در ایران، تهران، انتشارات روزنه، ۱۳۸۱.
۸. صحیفه امام، مجموعه آثار امام خمینی^(س)، ۲۲ جلد، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، ۱۳۷۸.
۹. صرامی، سیف‌الله، حقوق مردم در حکومت از دیدگاه امام خمینی^(س) با توجه به مبانی و ادله در منابع اسلامی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی^(س)، ۱۳۸۱.
۱۰. عمید زنجانی، عباسعلی، «ابعاد فقهی مشارکت سیاسی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، در مجموعه مقالات مشارکت سیاسی، به اهتمام علی‌اکبر علیخانی، تهران، نشر سفیر، ۱۳۷۷.
۱۱. فالکس، کیث، شهروندی، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران، انتشارات کویر، ۱۳۸۱.
۱۲. قاضی، ابوالفضل، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸.
۱۳. قاضی‌زاده، کاظم، جایگاه شورا در حکومت اسلامی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، ۱۳۸۴.
۱۴. کمالی اردکانی، علی‌اکبر، بررسی مفهوم جامعه پذیری سیاسی، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴.
۱۵. کمالی اردکانی، علی‌اکبر، دولت انتخابی اسلامی و مردم‌سالاری، تهران، انتشارات کویر، ۱۳۸۳.

فهرست منابع □ ۷۹

۱۶. مجموعه مقالات «کنگره امام خمینی و اندیشه حکومت اسلامی»، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۱۳۷۸.
۱۷. نوذری، حسینعلی، احزاب سیاسی و نظام‌های حزبی، تهران، گستره، ۱۳۸۱.
۱۸. واینر، مایرون و دیگران، درک توسعه سیاسی، ترجمه و انتشار از پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۷۱.